

RAPORT VLERËSIMI

Niveli i njohurive mbi të drejtat dhe i pjesëmarrjes së personave me aftësi të kufizuara në procese ligjëbërëse në Bashkitë Përmet, Dibër e Ura Vajgurore

@ UNDP

Tiranë, Korrik 2018

Ndalohet shitja apo përdorimi i këtij raporti për qëllime përfitimi

Ky raport është porositur nga Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (PNUD) në Shqipëri, në kuadër të Programit “Askush të mos mbetet pas” (LNB), të financuar nga Agjencia Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim (SDC).

Opinionet dhe pikëpamjet e shprehura në këtë raport jo domosdoshmërisht paraqesin pikëpamjet e Programit të Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (PNUD) ose të Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB).

Përgatitur nga: Entila Zyba dhe Blerta Çani, FSHDPAK

Pasqyra e Lëndës

Lista e Shkurtimeve.....

Lista e Tabelave.....

Lista e figurave.....

I.Hyrje.....

II.Metodologjia.....

Procesi.....

Pjesëmarrësit.....

Përzgjedhja e pjesëmarrësve.....

Instrumentat.....

Procedura.....

Analiza Statistikore.....

Etika.....

III.Rezultate.....

Informimi për procese politikëbërëse

Pjesëmarrja në Proceset Politikëbërëse

Dëshira për të qenë të përfshirë

Barrierat

Njohuritë mbi kuadrin ligjor

IV. Konkluzione.....

V. Rekomandime.....

VI.Referenca.....

VII. Shtojca.....

Lista e Shkurtimeve

BE	Bashkimi Evropian
FSHDPAK	Fondacioni Shqiptar për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
KDPAK	Konventa për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
MSHMS	Ministria Shëndetësisë e Mbrojtjes Sociale
UNDP	Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara

Lista e Tabelave

Tabela 1. Fushat e pjesëmarrjes në takime të individëve me aftësi të kufizuara

Tabela 2. Arsyet për përfshirjen në proceset politikëbërëse sipas personave me aftësi të kufizuara

Tabela 3. Barrierat që pengojnë përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara

Lista e figurave

Figura 1. Pjesëmarrësit

Figura 2. Shpërndarja gjeografike

Figura 3. Kategoritë e aftësisë së kufizuar

Figura 4. Fushat e informimit të individëve për ndryshime politike

Figura 5. Vlerësimi i kontributit në proces nga personat me aftësi të kufizuara

Figura 6. Pjesëmarrje aktive në takime

Figura 7. Konsultim në vazhdimësi deri në draftin final

Figura 8. Pjesëmarrje pasive në takime

Figura 9. Vendimet janë marrë në grup gjatë takimeve

Figura 10. Informimi për draftin final

Figura 11. Nota mesatare në lidhje me aksesueshmërinë

Figura 12. Njohuritë mbi termin “aksesueshmëri”

Figura 13. Njohuritë mbi Ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara

Figura 14. Njohuritë mbi ndihmësin personal

Figura 15. Interpreti i gjuhës së shenjave

Figura 16. Njohuritë mbi jetesën e pavarur

Figura 17. Njohuritë mbi modelin bio-psiko-social të aftësisë së kufizuar

Figura 18. Njohuritë për teknologjitë ndihmëse

Figura 19. E drejta për të kërkuar teknologji ndihmëse

Figura 20. Detyrimi i institucioneve publike për të siguruar akses fizik kudo

Figura 21. Akses në informacion e komunikim për persona që nuk flasin e dëgjojnë

Figura 22. Akses në informacion e komunikim për persona të verbër

Figura 23. Akses në informacion të thjeshtuar

Figura 24. Sigurimi i transportit të përshtatur

Figura 25. Njohuritë mbi ligjet e lidhura me pagesat

Figura 26. Pagesat e aftësisë së kufizuar

Figura 27. Pagesat e Invaliditetit

Figura 28. Pagesa e kujdestarisë

Figura 29. Rimbursimi i karburantit

Figura 30. Rimbursimi i energjisë

Figura 31. Pagesa për paketën higjieno sanitare

Figura 32. Pagesa për shkollën e mesme

Figura 33. Pagesa për shkollën e lartë

Figura 34. Tarifa të reduktuara për arsim për persona me aftësi të kufizuara

Figura 35. Reduktimi i taksave

Figura 36. Reduktim i tatimit për biznesin e vogël

Figura 37. Njohuritë mbi shërbimet shoqërore

Figura 38. Njohuritë për Ligjin e Shërbimeve

Figura 39. Njohuritë për përfitimin e shërbimeve para shoqërore

Figura 40. Njohuritë për përfitimin e shërbimeve shoqërore

Figura 41. Mbështetja e shërbimeve nga pushteti vendor

Figura 42. Notat mesatare për arsimin gjithëpërfshirës

Figura 43. Arsime gjithëpërfshirës

Figura 44. Vlerësim multidisiplinar pranë DAR

Figura 45. Mësues ndihmës

Figura 46. Ambiente e mjete të aksesueshme nga të gjitha kategoritë

Figura 47. Njohuritë mbi kuadrin ligjor të punësimit e formimit profesional

Figura 48. Formimi profesional pa pagesë

Figura 49. Përshtatshmëria e kurseve, mjeteve në formim profesional

Figura 50. Përshtatja e arsyeshme në formimin profesional

Figura 51. Ligji i nxitjes së punësimit

Figura 52. Lehtësirat fiskale të biznesit kur punëson Person me Aftësi të Kufizuara
Figura 53. E drejta për përshtatje të arsyeshme në vendin e punës

Figura 54. Mohimi i përshtatjes së arsyeshme

Figura 55. Njohuritë për ndihmën ligjore falas

Figura 56. Njohuritë për ligjin për mbrojtjen nga diskriminimi

Figura 57. Vlerësimi i njohurive në fushën e shërbimeve shëndetësore

Figura 58. E drejta për barna të rimbursueshme

Figura 59. E drejta për aparate dëgjimi

Figura 60. E drejta për proteza e orteza

Figura 61. E drejta për karrige me rrota

Figura 62. Audiometri falas

Figura 63. Depistim dhe identifikim i hershëm në maternitete

Figura 64. Vizitë falas në banesë për AK të rënda

Figura 65. Aksesueshmëria fizike në institucione shëndetësore

Figura 66. Aksesueshmëria në informacion e komunikim në institucione shëndetësore

Figura 67. Vlerësimi i njohurive të Kodit Zgjedhor të RSH

Figura 68. Perceptimi mbi përfshijen, kapacitetet, rolin e shoqatave.

I. HYRJE

Studime të kryera në vend në fushën e aftësisë së kufizuar tregojnë se personat me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre ende i përkasin pjesës më të margjinalizuar të shoqërisë shqiptare. Ata janë të varfër dhe ndihen të izoluar në një shoqëri, të cilës ende i duhet të zhdukë një sërë barrierash arkitektonike dhe shoqërore (UNDP, 2015a; Flagler, 2009). Shërbimet sociale, shëndetësore, arsimore dhe ato të punësimit janë të një cilësie të dobët (Save the Children 2016; UNICEF 2016; FSHDPAK 2010). Sistemi i vlerësimit është i orientuar drejt modelit mjekësor të aftësisë së kufizuar (UNDP 2015b) dhe kuadri ligjor, megjithë përmirësimet e pesë viteve të fundit, nuk mbron njëlloj të gjithë personat me aftësi të kufizuara (FSHDPAK 2014).

Censusi 2011 në Shqipëri, nxori në pah se 6,2% e popullsisë mbi moshën 15 vjeç (2 084 137 persona) është i shoqëruar nga një formë e aftësisë së kufizuar. Të dhënat e fundit tregojnë se në gjithë vendin janë 140840 persona me aftësi të kufizuara, të identifikuar, prej të cilëve 67741 janë përfitues të pagesës së aftësisë së kufizuar dhe 73099 janë përfitues të pagesave për shkak të të qenit invalidë pune¹. 14578 fëmijë janë të regjistruar si përfitues të pagesave të aftësisë së kufizuar. Kjo shifër, përbën afërsisht 2% të numrit të fëmijëve në vend (n=738990).

Një studim i realizuar nga World Vision dhe Save the Children (2018), i cili synoi në matjen e përhapjes së aftësisë së kufizuar tek fëmijët, identifikoi se 10,7% e fëmijëve të grupmoshës 2-17 vjeç hasin të paktën një vështirësi të lartë për të kryer një aktivitet ose nuk arrijnë ta kryejnë fare atë. Studimi tregoi gjithashtu se vetëm 7,8% e fëmijëve me aftësi të kufizuara në Shqipëri marrin shërbime nga qendra sociale.

Literatura tregon se një nga format e vetëvendosjes së personave me aftësi të kufizuara është përfshirja e tyre në procese politikëbërëse në nivel kombëtar, lokal apo në nivelin e agjensive ku ato marrin shërbime (Battams & Johnson 2009; Day 2007; O'Donnell 1993; Pearlmutter 2002), e cila mund të jetë e drejtpërdrejtë apo përmes organizatave avokuese të tyre (Mladenov 2009; Potting 2009). Literatura tregon gjithashtu se personat me aftësi të kufizuara apo familjarët e tyre, të cilët i përfaqësojnë ato dhe janë aktorë në proces, mund të luajnë një rol pritës apo statik në proces, apo të marrin rolin e liderit dhe iniciuesit të një politike të caktuar (Jansson 2008), bazuar kjo në ekologjinë e mjedisit social ku ato jetojnë dhe në karakteristikat e pozicioneve sociale të komuniteteve të tyre. Kur pozicionet sociale janë të disfavorshme, krijohen barrierë në pjesëmarrjen e komunitetit në politikëbërje, ndërsa kur ato janë të hapura, krijohen burime dhe stimuj (Chapin 2007).

Kuadri ligjor shqiptar i periudhës post-komuniste mundëson kontekstin bazë për krijimin e pozicionit social të përfshirjes së njerëzve me aftësi të kufizuara dhe organizatave përfaqësuese të tyre në proceset politikëbërëse si në nivel qendror, ashtu edhe atë lokal. Ligje si ai “Për

¹Të dhëna nga Shërbimi Social Shtetëror.

përfshirjen dhe aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara’ (Ligji nr. 93/2014 datë 28.07.2014, Ligji “Për njoftimin & konsultimin publik” (Ligj Nr. 146/2014), Ligji për të drejtën e informimit” (LigjNr. 119/2014),”Statusi i të Verbërit” (Ligj Nr.8098, date 8.3.1996), ”Statusi i Invalidëve të Punës” (Ligj Nr.7889, datë 14.12.1994), “Statusi i Invalidit Paraplegjik dhe Tetraplegjik” (Ligj Nr. 8626, datë 22.06.2000), ”Ligji për për shërbimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë” (Ligj Nr. 9935, datë 10.3.2005) si edhe Vendime të Këshillit të Ministrave (VKM), përmendur VKM nr.483, datë 29 qershor 2016, “Plani Kombëtar i Veprimit për Personat me Aftësi të kufizuara, 2016-2020”, ”Aprovimi i Standarteve të Përkujdesit Social për Personat me Aftësi të Kufizuara në Qendrat Ditore e Rezidenciale të Shërbimeve” (VKM, Nr.822, datë 6.12.2006), përmbajnë nene specifike, përmes të cilave kërkohet pjesëmarrja e personave me aftësi të kufizuara dhe përfaqësuesve të tyre në të gjitha hallkat e procesit të bërjes së politikave. Megjithatë, studime tregojnë se mungon informacioni dhe se përfshirja e personave me aftësi të kufizuara nuk ka qenë efektive (FSHDPAK 2010; UNDP 2015a; FSHDPAK 2017a; FSHDPAK 2017b).

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Qëllimi i këtij vlerësimi është, së pari, të evidentojë njohuritë e individëve me aftësi të kufizuara mbi kuadrin ligjor e politik që ndikon në jetën e tyre dhe, së dyti, të vlerësojë nivelin e përfshirjes në procese politikëbërëse të personave me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre. Vlerësimi i jep përgjigje pyetjeve: (a) Sa dhe si janë të përshirë personat me aftësi të kufizuara nga të treja bashkitë në hartimin e politikave kombëtare dhe lokale që ndikojnë në jetën e tyre? (b) Sa ata e njohin kuadrin ligjor e politik për ta? (c) Cilët faktorë e pengojnë marrjen e informacionit dhe përfshirjen e tyre?

Ky vlerësim u realizua përmes një metodologjie sasiore. 461 pjesëmarrës u përfshinë në ofrimin e të dhënave sasiore, prej të cilëve 271 persona me aftësi të kufizuara, 190 prindër e familjarë të tyre, nga Bashkitë Përmet, Dibër, Urë Vajgurore. Po ashtu, përfaqësues të të dyja gjinive morën pjesë, me një përqindje pak më të lartë të meshkujve (56.8%).

Instrumenti i përdorur për të mbledhur informacionin sasior, ishte një pyetësor i cili përmbante dy rubrika: pyetje demografike dhe pyetje të mbyllura. Të gjithë pjesëmarrësit morën pjesë vullnetarisht në studim. Periudha e mbledhjes së të dhënave ishte Mars-Qershor 2018. Të dhënat sasiore u përpunuan në SPSS.

Rezultatet e këtij studimi treguan se megjithë dëshirën dhe përpjekjet për t'u përfshirë, tendenca e përfshirjes së personave me aftësi të kufizuara në procese politikëbërëse në Shqipëri, është më shumë orientuar drejt përjashtimit të tyre sesa përfshirjes. Të dhënat treguan se personat me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre, vazhdojnë të jenë të painformuar për ndryshimet ligjore e politike gjë që ndikon që njerëzit me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre, vecanërisht ata që jetojnë në zona periferike apo të thella të mos njohin mundësitë dhe alternativat që mund të egzistojnë, qofshin këto të garantuara me ligj, e për rrjedhojë të mos i kërkojnë ato. Interesi i tyre është i drejtuar nga ligjet që lidhen vetëm me pagesat dhe përfitimet në para, për të cilat ato mbahen të informuar si nga organizatat, në të cilat ato mund të jenë antarë, ashtu edhe nga institucionet lokale. Mungesa e njohurive të personave me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, por edhe humbja e besimit për një ndryshim pozitiv, ndikojnë pa dyshim në pjesëmarrjen e ulët të individëve me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre në procese politikëbërëse në fusha të tjera me interes për to, përmendur arsimin, punësimin e formimin profesional, shërbimet alternative dhe aksesin në informacion, mjete e ambiente. Pengesat strukturore dhe ato të qëndrimeve të shoqërisë dhe institucioneve, padyshim që luajnë rolin e tyre në këtë proces.

Përmes këtij vlerësimi, identifikohet si niveli i informacionit mbi të drejtat ashtu edhe tendenca e përfshirjes në politikëbërje të personave me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre në tre bashki të vendit. Nevoja e këtij vlerësimi është e lidhur me disa faktorë. Së pari, ai i shtohet listës të vlerësimeve/studimeve të pakta në fushën e aftësisë së kufizuar në tre bashkitë, por edhe në

Shqipëri; së dyti, ai realizohet nën këndvështrimin e paradigmës së modelit social të aftësisë së kufizuar, duke u fokusuar jo vetëm tek individi, por më gjerë në ndërveprimin e tij me institucione përgjegjëse; së treti, ky vlerësim na tregon mbi nivelin e ndërgjegjësimit dhe të informacionit që komuniteti i personave me aftësi të kufizuara ka për çështje thelbësore në jetën e tyre; së katërti, evidentohen një sërë problematikash që mbart përfshirja e personave me aftësi të kufizuara në politikëbërje në të gjitha nivelet e saj; së pesti, përmes tij evidentohen barrierat kryesore që pengojnë përfshirjen e individëve me aftësi të kufizuara; së gjashti, ai orienton disa nga rrugët e mundshme për të përmirësuar situatën.

Rezultatet e këtij studimi mund të kenë ndikim në përmirësimin e lëvizjes për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara në të tre bashkitë ku do të zbatohet projekti i mbështetur nga UNDP, përmes Projektit “Askush tw mos mbetet pas”. Tendencat e përfshirjes, evidentuar përmes këtij studimi, mund të sjellin përmirësimin e mëtejshëm të performancës së institucioneve lokale në drejtim të masave që duhet të marrin për të rritur nivelin e përfshirjes në politikëbërje të personave me aftësi të kufizuara në të treja bashkitë. Studimi orienton për gjetjen e rrugëve dhe mjeteve për të informuar dhe mbajtur të përfshirë të gjithë antarët e grupeve përkatës të interesit, pranë komuniteteve ku ato jetojnë.

Ai mund të ketë ndikim të drejtpërdrejtë në lëvizjen e të drejtave të aftësisë së kufizuar, pasi evidenton nevojën për ofrimin e më shumë informacioni për të drejtat si edhe rritjen e nivelit të presionit përmes krijimit të rrjeteve të avokatisë në nivel lokal, ku aktivistët me aftësi të kufizuara dhe familjarë të tyre duhet të kenë rol kryesor. Fuqizimi i njerëzve me aftësi të kufizuara përmes ofrimit të shërbimit të informimit, do të rrisë nivelin e angazhimit dhe ndikimit të tyre në proceset vendimmarrëse të institucioneve vendore për shërbime cilësore për ta e për familjarët e tyre.

II. METODOLOGJIA

Kapitulli i metodikës përbëhet nga disa seksione. Në seksionin e parë përshkruhen pjesëmarrësit në studim, raportohen të dhëna demografike dhe karakteristika të grupeve pjesëmarrës. Po këtu, raportohet edhe mënyra se si u arritën dhe u përzgjedhën pjesëmarrësit. Në seksionin e dytë jepet informacion i hollësishëm mbi instrumentin e përdorur për realizimin e studimit. Këtu shpjegohet pyetësi i përdorur dhe metodat matëse. Në seksionin e tretë është raportuar mbi procedurën e ndjekur për të realizuar vlerësimin. Ky seksion jep informacion mbi organizimin e vlerësimit, si janë organizuar intervistat, si u shpërndanë pyetësorët dhe si u mbledhën ato. Seksioni i katërt i kapitullit të metodikës, jep informacion për analizën e të dhënave e metodat statistikore të përdorura. Në seksionin e pestë, tregon se si janë zbatuar rregullat e etikës në realizimin e këtij studimi.

Pjesëmarrësit

Ky vlerësim u hartua përmes qasjes së studimit me pjesëmarrje, ku në qendër të çdo vlerësimi dhe analize u vunë subjektet që do të studioheshin, persona me aftësi të kufizuara dhe familjarë të tyre, komunitet për fuqizimin e të cilit, do të punohet në vijimësi. Oliver (1992) thekson se për çdo studim apo vlerësim, i cili zbaton një qasje me pjesëmarrjen e grupeve që do të studiohen, autori duhet t'i përgjigjet pyetjeve: 'A është roli i njerëzve me aftësi të kufizuara në studim i orientuar drejt fuqizimit të tyre? Si ky vlerësim do të kontribuojë në fuqizimin individual apo kolektiv të tyre dhe a do të arrihen përmirësime në jetën e tyre përmes pjesëmarrjes në këtë studim?'. Ky vlerësim do të ndjekë pikërisht këtë paradigmë, pasi së pari duke i bërë pjesë të tij, bën që si personat me aftësi të kufizuara, ashtu edhe familjarët të ndihen të vlerësuar dhe së dyti, gjetjet dhe rekomandimet e tij do të shërbejnë në përmirësimin e nivelit të informacionit dhe tëmodeleve të pjesëmarrjes së tyre në procese politikëbërëse të të gjitha niveleve. Pjesëmarrësit në këtë vlerësim ishin 461 persona me aftësi të kufizuara, prindër e familjarë të tyre, prej të cilëve 271 (58.8%) persona me aftësi të kufizuara, 190 prindër e familjarë (41.2%). Figura 1, jep të dhëna mbi numrin e pjesëmarrësve.

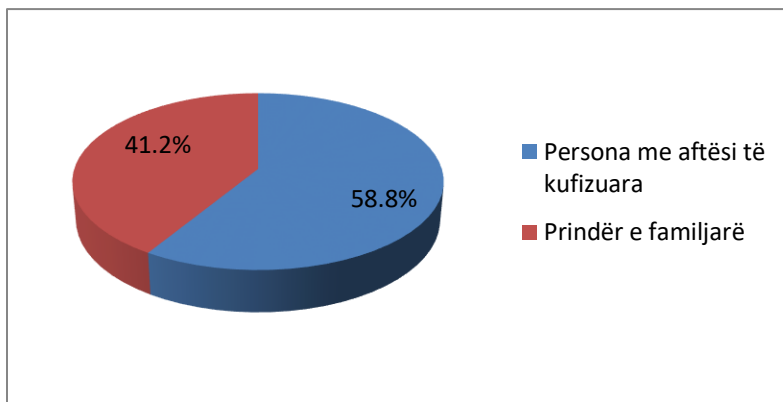

Figura 1. Pjesëmarrësit

Mosha mesatare e personave me aftësi të kufizuara të intervistuar dhe e fëmijëve të prindërve të intervistuar ishte 41.5 vjeç. Të dyja gjinitë u përfaqësuan, me një përqindje pak më të lartë të meshkujve (56.8%). Pjesëmarrësit i përkisnin të tre bashkive, të cilat do të targetohen, Ura Vajguore, Përmet, Dibër. Figura 2, tregon shpërndarjen gjeografike të pjesëmarrësve.

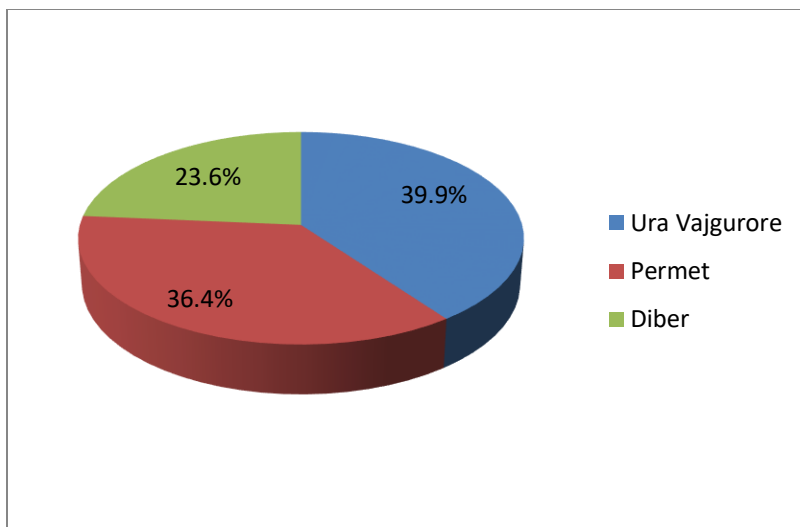

Figura 2. Shpërndarja gjeografike

U bë kujdes që të gjitha kategoritë e aftësisë së kufizuar të përfshiheshin në studim (shih Figurën 3).

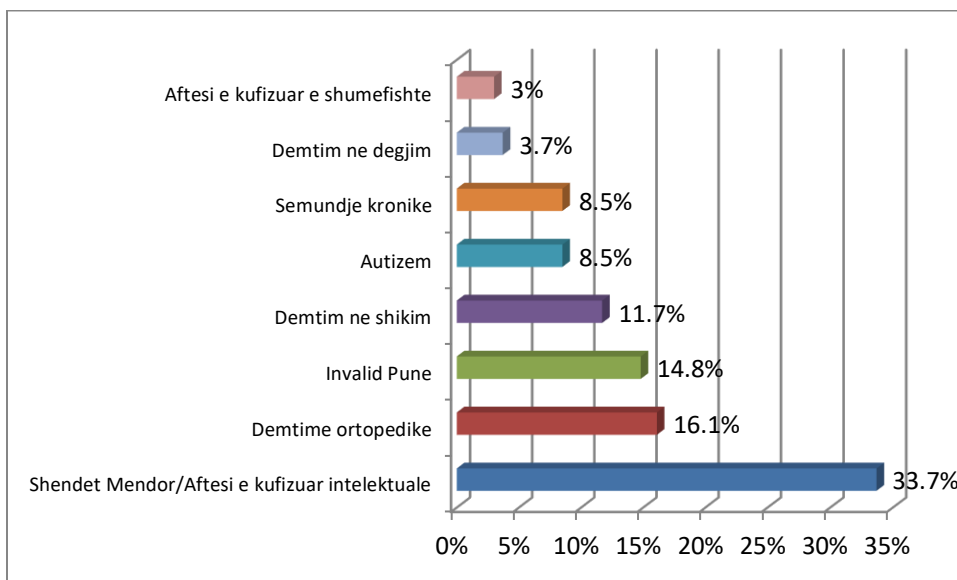

Figura 3. Kategoritë e aftësisë së kufizuar

Përzgjedhja e pjesëmarrësve

Pjesëmarrësit nga grupimi i personave me aftësi të kufizuara dhe prindërve e familjarë të tyre, u përzgjedhën përmes bashkëpunimit e koordinimit me stafin e shërbimeve sociale pranë bashkive të Përmetit, Urës Vajgurore dhe Dibrës.

Instrumentat & Materialet

Të dhënat për realizimin e këtij vlerësimi u mbledhën përmes një pyetëso, i cili synoi të mbledhë të dhëna sasiore nga persona me aftësi të kufizuara dhe familjarë të tyre. Pyetëso u pilotua në një grup të përzgjedhur prej 10 personash me aftësitë kufizuara dhe familjarë të tyre në qytetin e Tiranës. Si rrjedhojë e vërejtjeve dhe rekomandimeve të bëra, ai u ripunua dhe iu dha forma përfundimtare. Pyetëso përmban disabloqe pyetjesh; blloku i parë i pyetjeve synon të mbledhë të dhëna demografike mbi moshën, gjininë, vendbanimin si dhe kategorinë e aftësisë së kufizuar; blloku i dytë përbëhet nga 8 pyetje të mbyllura, përgjigjet e të cilave japin informacion mbi përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara në procese politikëbërëse. Pyetjet ishin me disa alternativa dhe pjesëmarrësit shënuan alternativën, e cila përputhej më mirë me opinionin e tyre. Pyetjet synonin të vlerësonin nivelin e informimit kur punohej për përmirësime të kuadrit ligjor e politik në sektorë të ndryshëm përgjegjës për aftësinë e kufizuar. Po ashtu, pyetjet vijuese kishin për qëllim të merrnin të dhëna mbi përfshirjen në grupe pune gjatë përmirësimeve ligjore e strategjike. Për të matur nivelin e pjesëmarrjes në takime e grupe pune të personave me aftësi të kufizuara e familjarëve të tyre, u kërkuar nga pjesëmarrësit të shënohej perceptimi i tyre përmes një vlerësimi të bazuar në shkallën Likert, ku nota më e ulët ishte 4 dhe më e larta ishte 10. Modeli është si më poshtë.

Unë kam marrë pjesë aktivisht në takim. 4 5 6 7 8 9 10

Për të matur nivelin e njohurive të pjesëmarrësve mbi ligjet aktuale, u përdor një tabelë me 67 pyetje të cilat mbulonin një spektër të gjerë ligjesh në fusha të shërbimeve, pagesave, taksave, arsimit, transportit, diskriminimit. Edhe këtu, u përdor shkalla Likert e vlerësimit, me vlerësim me nota nga 4 më e ulët në 10 më e larta.

Blloku i fundit i pyetjeve synoi të marrë informacion mbi anët pozitive të pjesëmarrjes, ku pjesëmarrësit duhet të zgjidhnin mes pesë alternativave si edhe mbi pengesat për pjesëmarrjen, ku pjesëmarrësit duhet të zgjidhnin mes 21 alternativave të ofruara.

Procedura

Për mbledhjen e të dhënave, u përfshinë koordinatorët lokalë të projektit, të cilët bashkëpunuan me drejtoritë e shërbimeve sociale pranë bashkive përkatëse si edhe me organizatat apo shërbimet që punojnë në fushën e aftësisë së kufizuar. Periudha kohore e mbledhjes të të dhënave është prill-qershor 2018.

Analiza Statistikore

Të dhënat e mbledhura përmes pyetësorëve sasiore, u hodhën e më pas u analizuan në SPSS. Meqë pjesa më e madhe e variablave të përdorur ishin nominale e ordinale (vetëm disa

variabla intervale), kryesisht u analizuan përqindjet dhe frekuenca. Në rastet e variablave intervalë u analizuan edhe mesatarja statistikore e deviacioni standart.

Etika në realizimin e studimit

Të gjithë subjektet e këtij vlerësimi e morën vetë vendimin të përfshihen në këtë studim apo jo. Të gjithë ata, ishin të aftë t'i përgjigjeshin kërkesave të studimit. Subjekteve iu sqarua që pjesëmarrja në studim ishte vullnetare. Në krye të çdo pyetësi ishte një kuti, ku jepej informacion për qëllimin e tij si dhe udhëzime për plotësimin e pyetësit. Parimi i anonimitetit ai i konfidencialitetit u zbatuan gjatë gjithë fazave të realizimit të këtij studimi.

Kufizimet e studimit

Një nga kufizimet e këtij vlerësimi mund të jetë së përgjithësisht kampioni u përzgjedh nga 3 bashki, në të cilat shumë pak ishte punuar më parë në fushën e aftësisë së kufizuar nga shoqëria civile në drejtim të ndërgjegjësimit dhe promovimit të të drejtave të personave me aftësi të kufizuara si të drejta të njeriut. Jo vetëm kaq, por kampioni u përzgjedh edhe nga rajone në të cilat nuk funksionojnë shërbime ditore apo rezidenciale të mbështetura nga pushteti qendror apo ai vendor. Nëse përzgjedhja do të bëhej nga rajone të tjera, rezultatet e këtij studimi mund të kishin qenë ndryshe. Një kufizim tjetër i këtij studimi ishte vështirësia për të arritur pjesëmarrësit nga njësitë administrative të zonave rurale, e si rrjedhojë, kampioni rezultoi të jetë dominues në favor të atyre të zonave urbane.

Megjithëse u dhanë shpjegime në hyrje të çdo pyetësi dhe u orientua dhe u trajnuar ekipi që do kryente intervistat, pyetësi rezultoi të jetë i vështirë për t'u kuptuar nga ato persona me aftësi të kufizuar dhe familjarë të tyre, të cilët nuk kishin nivelin e arsimit të detyrueshëm. Një tjetër kufizim i këtij studimi është i lidhur me mungesën e përfshirjes në të të institucioneve vendore.

III. REZULTATE

Në këtë kapitull janë paraqitur të dhënat e marra nga grupet pjesëmarrëse në studim, të mbledhura përmes instrumentit të përdorur. Të dhënat janë analizuar e grupuar me qëllim që t'i japin përgjigje pyetjeve më të mëdha të këtij vlerësimi. Figura dhe tabela, janë përdorur për ilustrimin e rezultateve. Së pari, lexuesi do të informohet mbi rezultatet për të matur nivelin e njohurive në politikat sociale të cilat afektojnë aftësinë e kufizuar në Shqipëri. Më pas, do të prezantohen të dhëna sasiore mbi pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre, në proceset politikëbërëse përmes (a) informacionit që ato marrin kur hartohen politika për ta (b) mundësive të tyre për të marrë pjesë në procesin e politikëbërjes, trajtuar kjo përmes nivelit të

pjesëmarrjes, dëshirës së tyre për të marrë pjesë dhe barrierave të cilat ato i konsiderojnë si faktorë pengues për pjesëmarrjen e tyre (c) njohurive dhe informacionit që personat me aftësi të kufizuara dhe familjarë të tyre kanë për ligje të lidhura me shërbimet, pagesat, arsimin, punësimin, të drejtën e votës etj.

Informimi për procese politikëbërëse

Më pak se një e pesta e pjesëmarrësve me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre (n=82, 17.8%) u përgjigjën se ishin njoftuar gjatë kohës kur bëheshin ndryshime apo përmirësime të politikave, të cilat prekin jetën e tyre në nivel kombëtar dhe lokal. Numri më i madh i pjesëmarrësve të njoftuar për ndryshime apo përmirësime të politikave në fushën e aftësisë së kufizuar (n=63, 13.7%) ishin informuar për ndryshime të lidhura me pagesat e aftësisë së kufizuar. Rezultatet e pasqyruara në figurën 4, tregojnë për një numër të vogël të pjesëmarrësve me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre, të informuar për ndryshime në politikat gjithëpërfshirëse të punësimit, arsimit, shërbimeve sociale e shëndetësore, aksesueshmërisë.

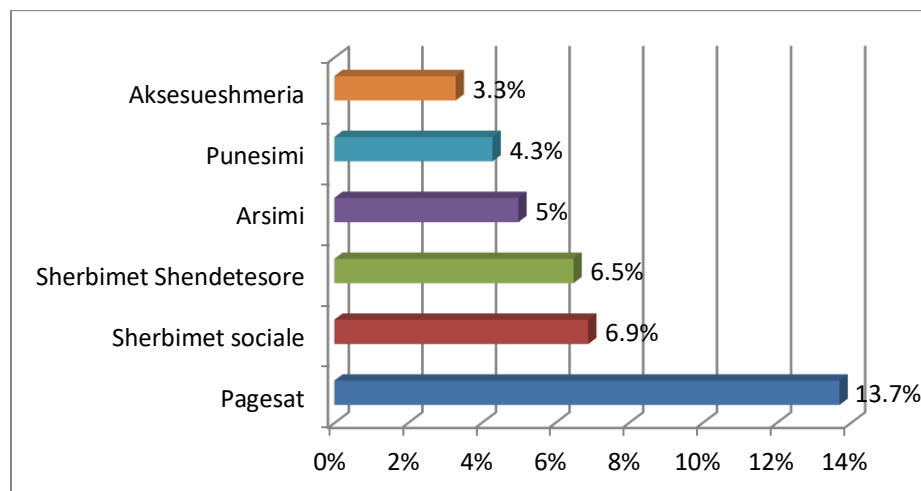

Figura 4. Fushat e informimit të individëve për ndryshime politike

Burimi kryesor i informacionit ishte pushteti vendor (n=56, 12.1%) dhe rrjetet sociale (n=33, 7.2%) të ndjekura nga organizata të tjera në mbrojtje të të drejtave të aftësisë së kufizuar dhe institucionet qendrore (n=13, 2.8%). Një numër më i vogël pjesëmarrësish kishte marrë informacion nga shoqatat kombëtare (n=6, 1.3%).

Pjesëmarrja në Proceset Politikëbërëse

Një numër shumë i vogël i pjesëmarrësve (n=29, 6.3%) me aftësi të kufizuara ishin ftuar të marrin pjesë në takime ku ishin diskutuar politikat për ta në nivel kombëtar dhe lokal. Pjesëmarrja në fusha të ndryshme jepet përmbledhtas në tabelën vijuese sipas një rendi zbritës. Duke vazhduar në të njëjtën linjë me informacionin e ofruar, numri më i madh i individëve me

aftësi të kufizuara të intervistuar, kishte marrë pjesë në takime ku ishin diskutuar përmirësime ligjore të lidhura me përfitimet në para (n=29, 6.3%) dhe më pak në takime diskutimi për ndryshime ligjore e strategjike në fusha të punësimit, shërbimeve sociale dhe shëndetësore, arsimit e përshtatshmërisë.

Tabela 1. Fushat e pjesëmarrjes të individëve me aftësi të kufizuar në takime

Fusha	Përqindja
Pagesat e aftësisë së kufizuar	6.3%
Shërbimet sociale për personat me aftësi të kufizuara	3.7%
Arsimimi për personat me aftësi të kufizuara	3.7%
Punësimi e formimi profesional për personat me aftësi të kufizuara	3.7%
Shërbimet shëndetësore për personat me aftësi të kufizuara	3.3%
Aksesueshmëria	1.5%

Më shumë persona kishin marrë pjesë në takime të iniciuara nga pushteti lokal (n=19, 4.1%) se nga ai qendror (n=6, 1.3%). Vetëm një përqindje e vogël pjesëmarrësish (2.8%) klikoi mbi kutinë e pjesëmarrjes në takime të organizuara nga organizata të fushës së aftësisë së kufizuar apo e kishin marrë informacionin nga mediat online.

Pjesëmarrës me aftësi të kufizuara (5%, n=23), shënuan se takimet ku ata kishin marrë pjesë ishin zhvilluar pranë njësisë së pushtetit vendor dhe vetëm 2.4% e tyre kishin qenë në takime të zhvilluara në institucione qendrore.

Personat me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre, të cilët morën pjesë në takime, e vlerësuan nivelin e pjesëmarrjes së tyre në to dhe përfshirjen e mëtejshme pas takimeve në nivele shumë të ulëta, ngjeshë (4.2/10). Nota mesatare për "Unë kam folur disa herë gjatë takimit" ishte 4.14/10 (deviacioni standart=.681) dhe nota mesatare për "Jam mbajtur i informuar dhe më kanë dhënë draftin final" ishte 4.18/10 (deviacioni standart=.801) (shih figurën 5).

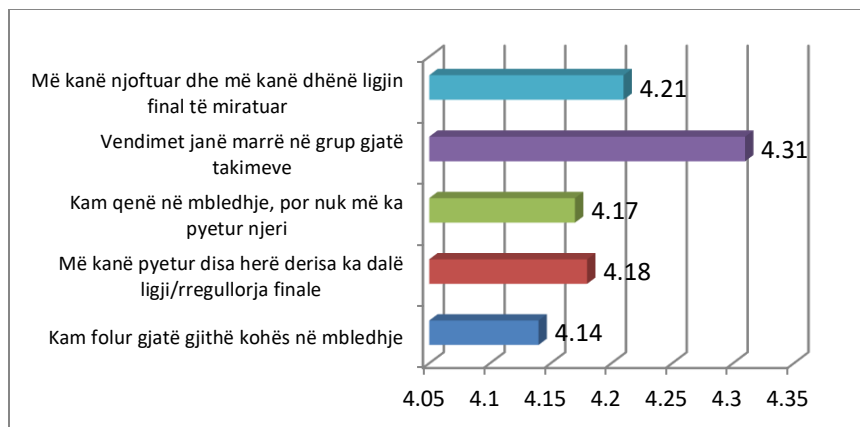

Figura 5. Vlerësimi i kontributit në proces nga personat me aftësi të kufizuara

Ky vlerësim, jokalue, tregon se pjesa më e madhe e personave me aftësi të kufizuara nuk e ndjejnë veten të përfshirë dhe qytetarë të barabartë.

Figurat e mëposhtme (6-10), ilustrojnë shpërndarjen e notave për çdo aspekt të përfshirjes në takime, për të cilin pjesëmarrësit vlerësuan nivelin e përfshirjes së tyre sipas sitemit të notave nga katër (4) deri në dhjetë (10). Nga të gjitha figurat më poshtë vihet re dominancë e notave jokalue (4) në të gjitha stadet e proceseve politikëbërëse. Treguesit kryesore statistikore, janë dhënë për çdo figurë.

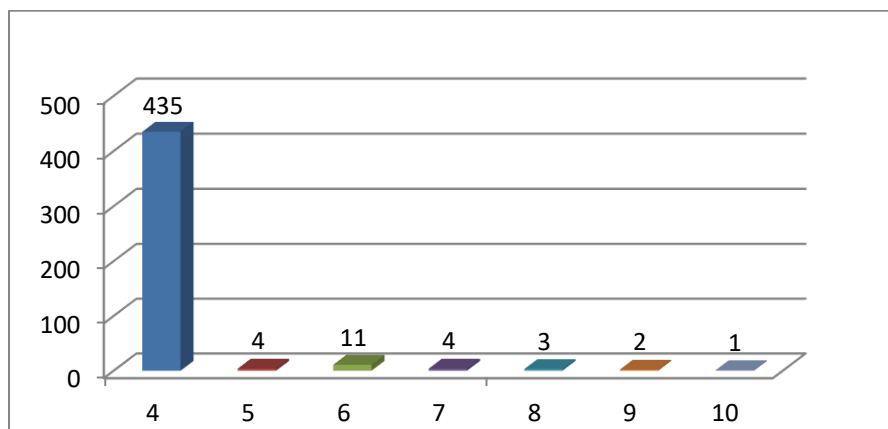

Figura 6. Kam folur gjatë gjithë kohës në mbledhje

Shënim: Treguesit statistikore kryesore janë: Numri=461, Mesatarja Statistikore=4.14, Deviacioni i Standartit=.681

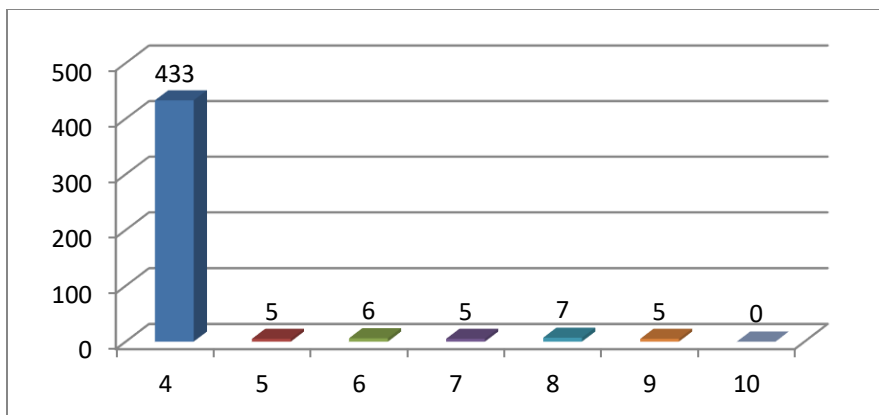

Figura 7. Më kanë pyetur disa herë derisa ka dalë ligji/rregullorja finale

Shënim: Treguesit statistikorë kryesorë janë: Numri=461, Mesatarja Statistikore=4.18, Deviacioni i Standartit=.801.

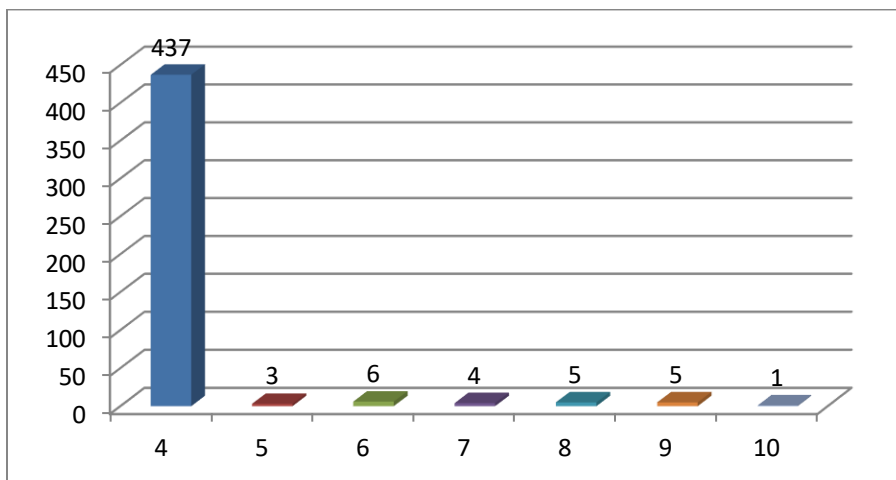

Figura 8. Kam qenë në mbledhje, por nuk më ka pyetur njeri

Shënim: Treguesit statistikorë kryesorë janë: Numri=461, Mesatarja Statistikore=4.17, Deviacioni i Standartit =.795.

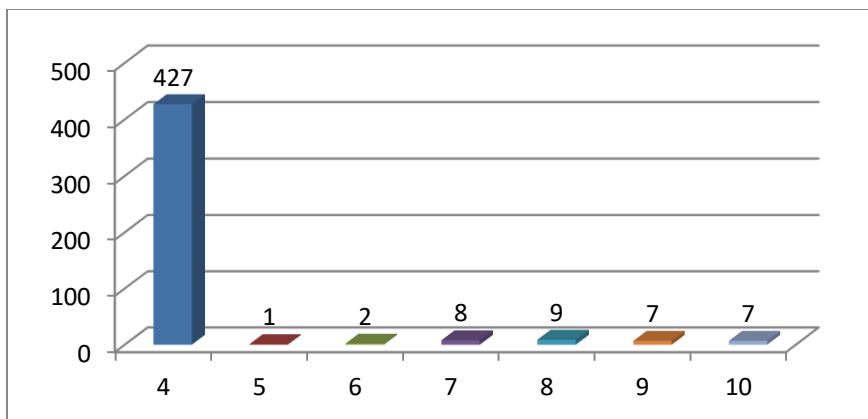

Figura 9. Vendimet janë marrë në grup gjatë takimeve

Shënim: Treguesit statistikorë kryesorë janë: Numri=461, Mesatarja Statistikore=4.31, Deviacioni i Standartit=1.150.

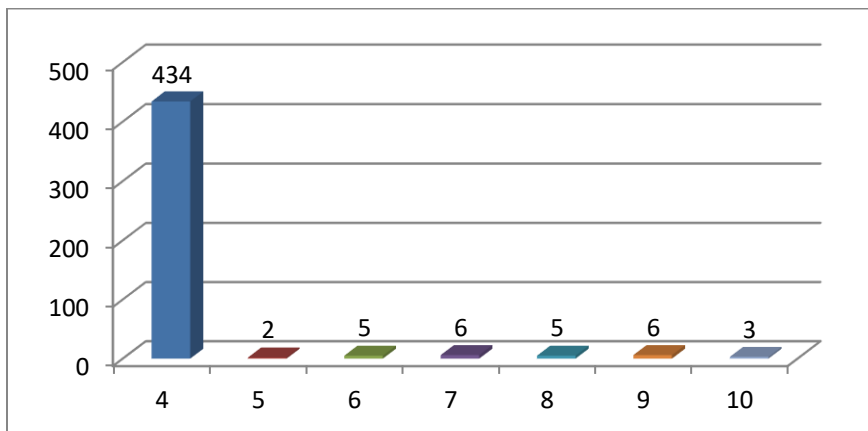

Figura 10. Më kanë njoftuar dhe më kanë dhënë ligjin final të miratuar

Shënim: Treguesit statistikorë kryesorë janë: Numri=461, Mesatarje Statistikore=4.21, Deviacioni i Standartit=1.490.

Arsyet për të qenë të përfshirë

Pavarësisht nga rezultatet e treguara më sipër, pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre 48.6% (n=224), kanë dëshirë të jenë pjesë e proceseve politikëbërëse si në nivel qendror ashtu edhe vendor. Arsyet për të qenë të përfshirë janë dhënë përmbledhtas në Tabelen 2.

Tabela 2. Arsyet për përfshirjen në proceset politikëbërëse sipas personave me aftësi të kufizuara

Arsyet	Përqindja
Une ndihem i vlerësuar.	29.3%
Përfshirja nxit mundësi të barabarta për të gjithë qytetarët.	36.7%
Përfshirja forcon bashkëpunimin mes qytetarëve dhe përfaqësuesve të tyre në të gjitha nivelet e qeverisjes.	33.8%
Përfshirja ime ndihmon pasi sjell informacion dhe modele të reja.	27.1%
Përfshirja ime në formulimin e politikave rrit mundësitë e mbështetjes pas miratimit të saj.	23.2%

Barrierat

Për të evidentuar faktorët pengues për përfshirjen, personave me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre, u drejtua një pyetje e cila përbëhej nga njëzet e një (21) alternativa. Atyre iu kërkua të zgjidhnin një apo më shumë alternativa, të cilat ato i gjykonin si faktorët më pengues në përfshirjen e tyre në politikëbërje. Pengesat, e evidentuara paraprakisht, kishin të bënin me bashkëpunimin e tyre me institucione qendrore e lokale, vlerësimin e tyre për personat me aftësi të kufizuara dhe organizatat e tyre, vetëvlerësimin dhe besimin e vetë personave me aftësi të kufizuara ndaj politikës, aksesin dhe mjetet ndihmëse, burimet financiare dhe menaxhimin e kohës. Informacioni i marrë mbi perceptimin e barrierave nga pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara pasqyrohet në Tabelen 3, sipas katër kategorive: (a) pushteti qendror, (b) pushteti lokal, (c) aksesueshmëria, dhe (d) qëndrimet. Rezultatet tregojnë se më shumë pjesëmarrës në studim, shohin pushtetin qendror si barrierë në krahasim me atë lokal; aksesueshmëria e munguar është një problem i mprehtë për shumë nga pjesëmarrësit dhe në kategorinë e qëndrimeve, ndjenja që aftësitë dhe opinionet e tyre nuk janë vlerësuar, janë barrierat më të fuqishme për gati gjysmën e përgjigjeve.

Tabela 3. Barrierat që pengojnë përfshirjen e personave me aftësi të kufizuara

Kategoria e Barrierave	Barriera	Përqindja
Pushteti qendror	Ministria nuk na jep informacion	70.5%
	Ministria nuk na fton	70.3%
	Ministria nuk parashikon fonde për të na lehtësuar ne të marrim pjesë në mbledhje ku flitet për ne	27.9%
	Ligjet bëhen në një kohë shumë të shkurtër	30.4%
Pushteti Vendor	Bashkia/komuna nuk na jep informacion	77.7%
	Bashkia nuk na fton	77.9%
	Bashkia nuk parashikon fonde për të na lehtësuar ne të marrim pjesë në mbledhje ku flitet për ne	24.9%
Aksesueshmëria	Nuk kam karrigen e duhur me rrota për të dale	23.6%
	Nuk ka autobuzë e furgonë të përtshtatshëm	39.7%

	Banoj shumë larg dhe e kam të vështirë	40.8%
	Mbledhjet zhvillohen në vende të papërshtatura	21.3%
	Nuk ka një përkthyes të gjuhës së shenjave në mbledhje	24.5%
	Materialet e mbledhjes nuk ofrohen në formatin braille dhe unë nuk i lexoj dot	20.2%
	Nuk kam një asistent që të më shoqërojë në takime	
Qëndrimet	Personat me aftësi të kufizuara nuk kanë trajnimin e duhur për të punë në grup	72.2%
	Ne nuk kemi besim se gjendja jonë do ndryshojë	61.2%
	Personat me aftësi të kufizuara nuk e kuptojnë sa e rëndësishme është të dëgjohet fjala e tyre	27.1%
	Nuk besojnë në aftësitë tona	50.8%
	Nuk kanë respekt për mendimin tonë	70.3%
	Nuk na përfillin	76.1%

Njohuritë mbi kuadrin ligjor

68 pyetje me alternativa u drejtuan për të matur njohuritë e pjesëmarrësve mbi kuadrin ligjor të fushës së aftësisë së kufizuar.

Pjesëmarrësve iu kërkua të vlerësojnë njohuritë e tyre rreth Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, njohuri të cilat ato i vlerësuan me një notë kaluese të vështirë, 5.04. Më tepër se gjysma e pjesëmarrësve (54.2%, n=250) i vlerësuan me notën 4 njohuritë e tyre në lidhje me këtë dokument të rëndësishëm dhe 17.5% i vlerësuan me notën thjesht kaluese pesë (5) (n=81)

Trembëdhjetë (13) nga pyetjet e sondazhit kishin të bënin me vlerësimin që pjesëmarrësit kishin mbi njohuritë në lidhje me ligjet dhe VKM, të cilat kishin në fokus aksesueshmërinë në mjedise, transport, informacion dhe komunikim për të gjitha kategoritë e aftësisë së kufizuar.

Pavarësisht se aksesueshmëria vijon të mbetet një fushë e rëndësishme që përbën shqetësim për të intervistuarit, kuadri ligjor në lidhje me të nuk njihet nga pjesëmarrësit, të cilët vlerësuan njohuritë për aksesueshmërinë me pikët mesatare prej 5.3. Ashtu si edhe vihet re në figurën 11, pjesëmarrësit vlerësuan me një notë jokaluese njohuritë që ata kishin për ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara”² (4.9 nga 10). Me nota më të larta u

vlerësuan njohuritë mbi të drejtën për të kërkuar pajisje të teknologjisë asistive si paterica, karrige me rrota, aparate dëgjimi, proteza etj.(5.82 nga 10) si edhe detyrimii pushtetit qendror dhe vendor për të siguruar përshtatshmërinë fizike në të gjitha ambientet publike (5.57 nga 10).

Grafikët e mëposhtëm (Figurat 9-16) ilustronë shpërndarjen e notave për secilin aspekt, që tregon njohuritë për aspekte dhe terma të përfshirë në Ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë” (Nr. 93, 28.07.2014) si edhe VKMnr. 1074 datë 23.12.2015 “*Për përcaktimin e masave për mënjanimin e pengesave në komunikim dhe infrastrukturë në ofrimin e shërbimeve publike për personat me aftësi të kufizuara*”.

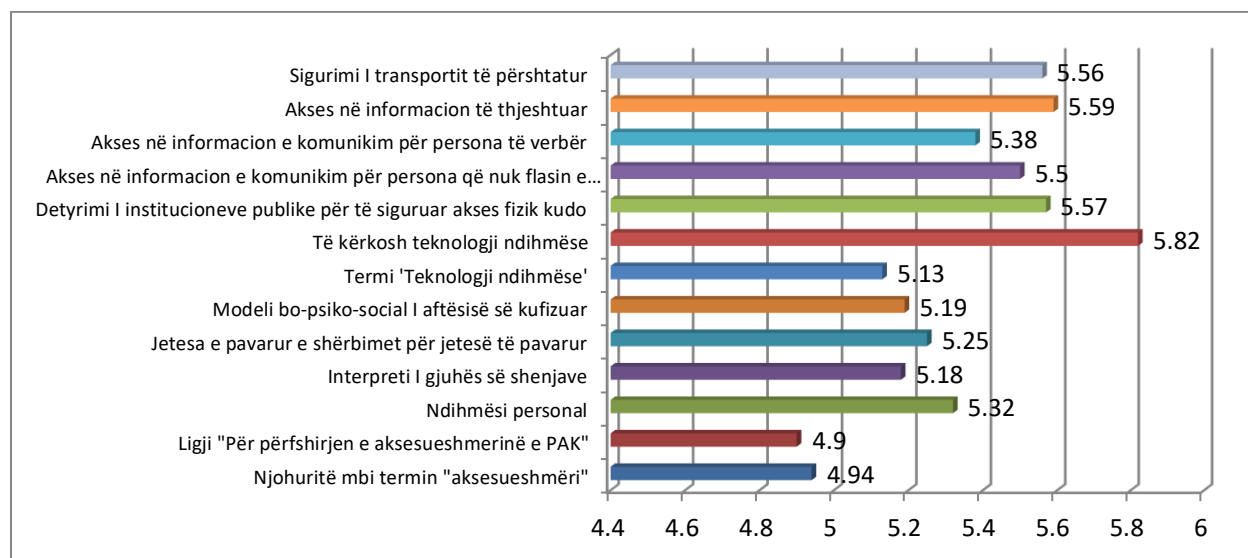

Figura 11. Notat mesatar në lidhje me aksesueshmërinë

Figurat nga 12 në 24, tregojnë shpërndarjen e notave nga 4 në 10, për çdo element të lidhur me aksesueshmërinë në mjedise, informacion, mjete, komunikim e transport ashtu si edhe janë parashikuar në kuadrin ligjor të miratuar. Për çdo element, janë llogaritur treguesit statistikorë si numri, mesatarja aritmetike dhe deviacioni standart.

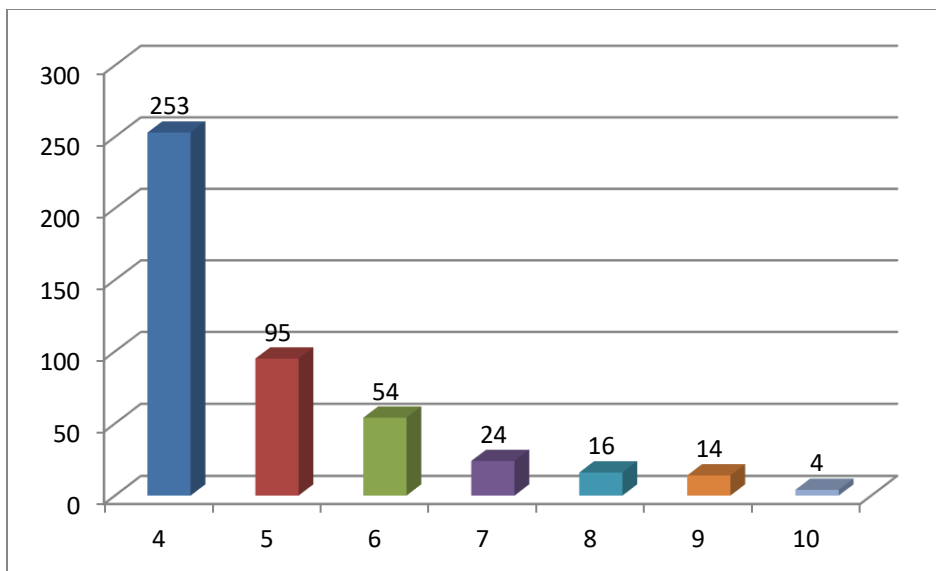

Figura 12.Njohuritë mbi termin “aksesueshmëri”

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=460$, $M=4.94$, $SD=1.37$.

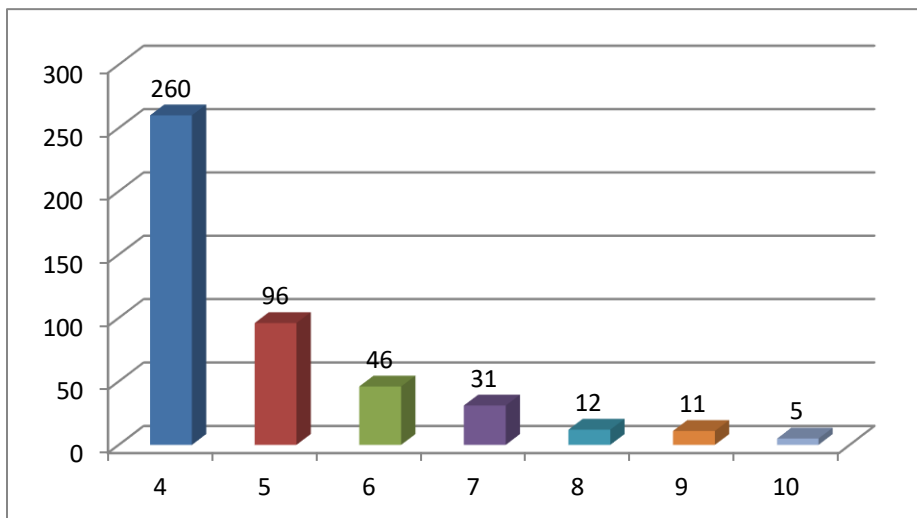

Figura 13.Njohuritë mbi Ligjin “Për përfshirjen dhe aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=4.9$, $SD=1.347$.

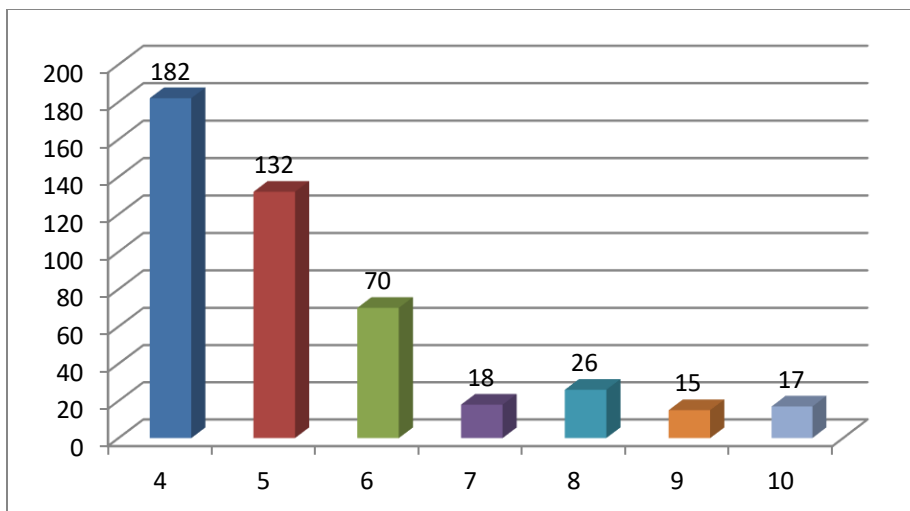

Figura 14.Njohuritë mbi ndihmësin personal

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=460$, $M=5.32$, $SD=1.601$.

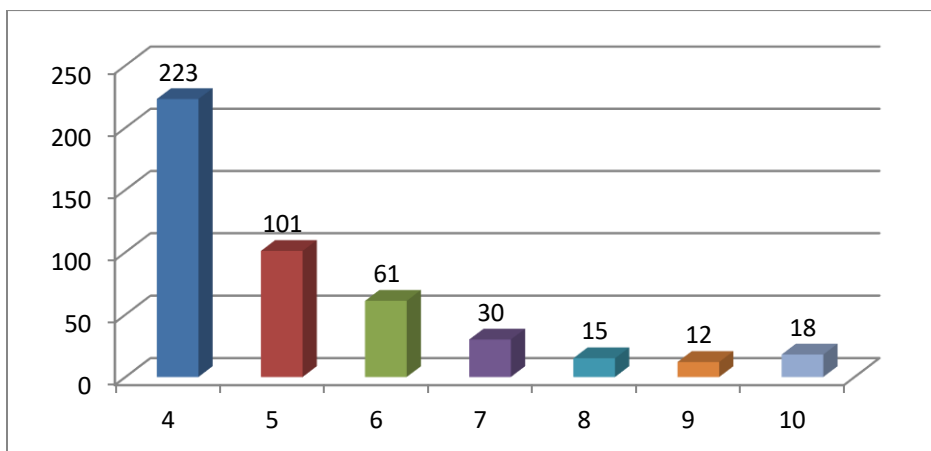

Figura 15.Interpreti i gjuhës së shenjave

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=460$, $M=5.18$, $SD=1.594$.

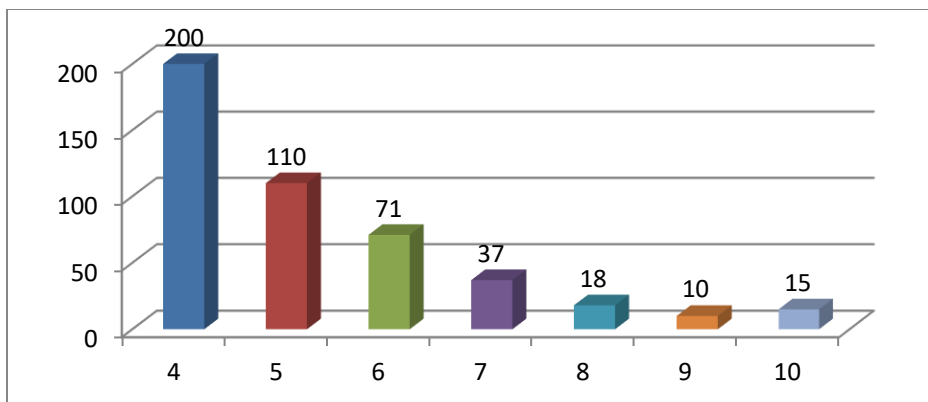

Figura 16.Njohuritë mbi jetesën e pavarur

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.25$, $SD=1.538$.

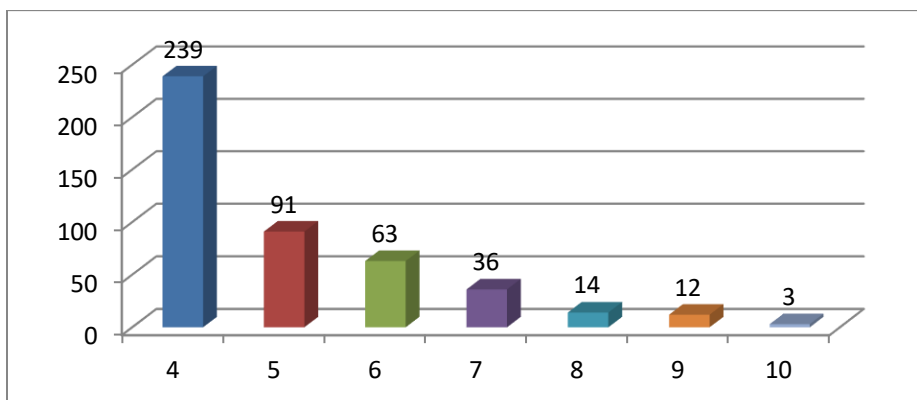

Figura 17.Njohuritë mbi modelin bio-psiko-social të aftësisë së kufizuar

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=459$, $M=5.19$, $SD=4.148$.

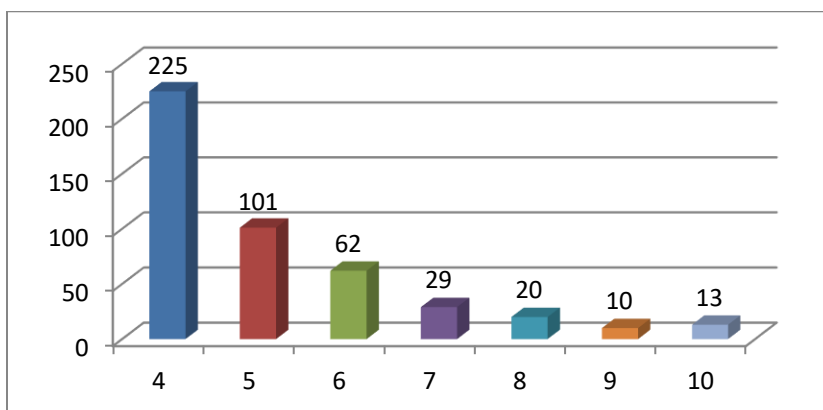

Figura18. Njohuritë për teknologjitë ndihmëse

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=460, M=5.13, SD=1.520.

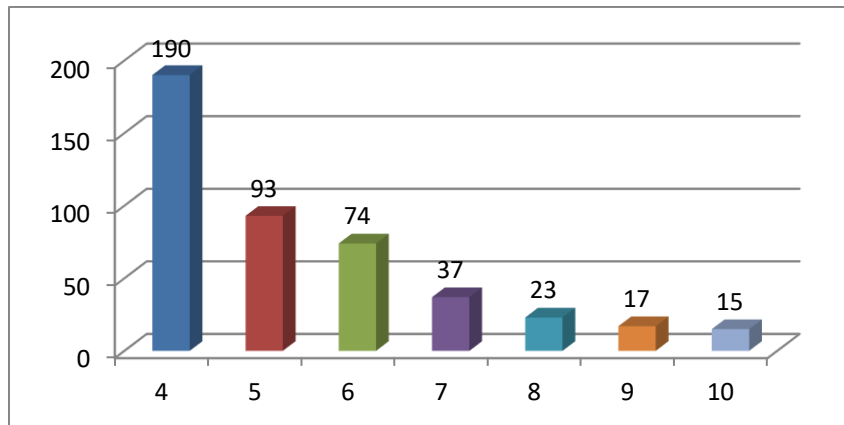

Figura 19.E drejta për të kërkuar teknologji ndihmëse

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=461, M=5.82, SD=5.407.

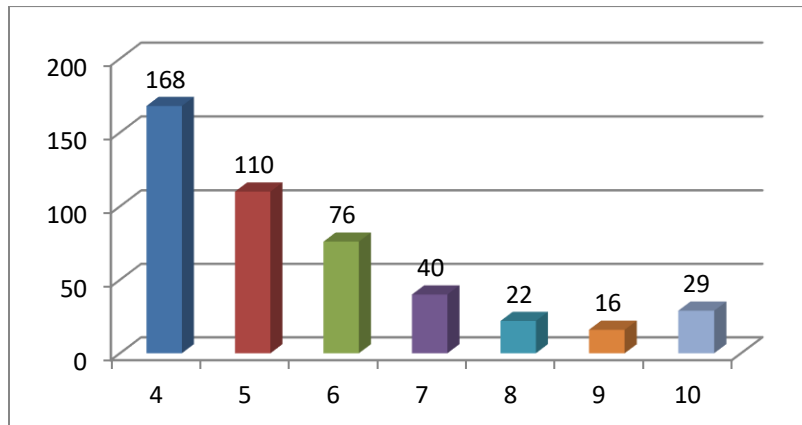

Figura 20.Detyrimi I institucioneve publike për të siguruar akses fizik kudo

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=461, M=5.57, SD=1.765.

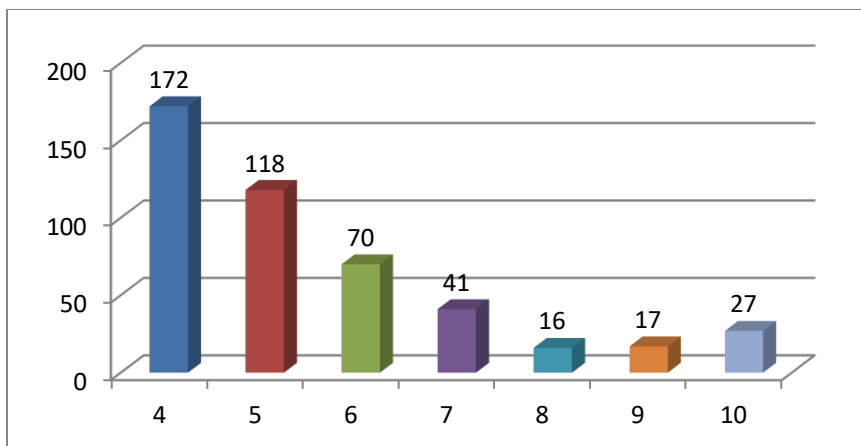

Figura 21. Akses në informacion e komunikim për persona që nuk flasin e dëgjojnë

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.5$, $SD=1.733$.

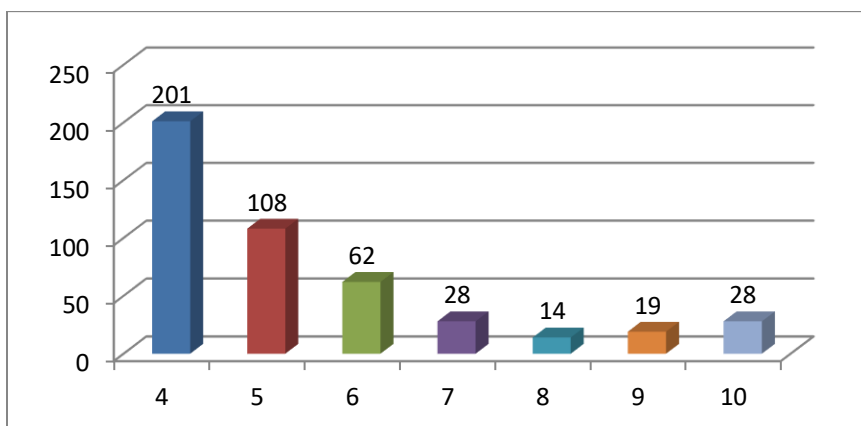

Figura 22. Akses në informacion e komunikim për persona të verbër

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.38$, $SD=1.772$.

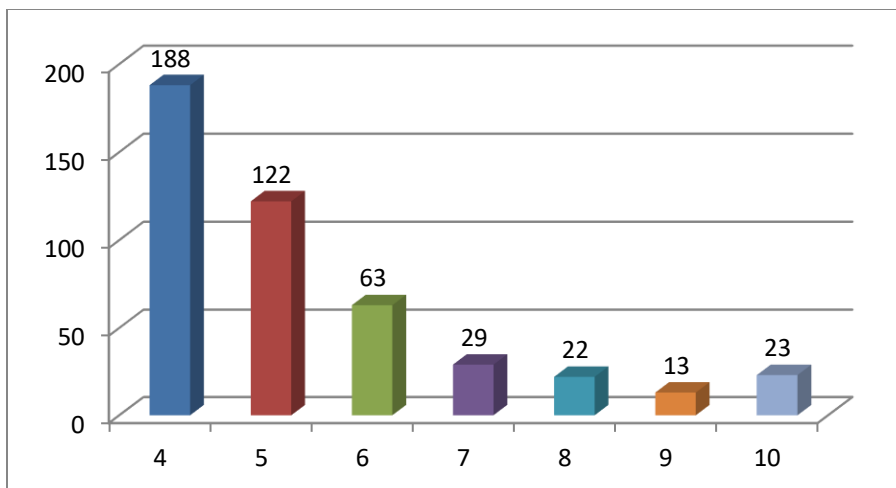

Figura 23. Akses në informacion të thjeshtuar

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.59$, $SD=5.153$.

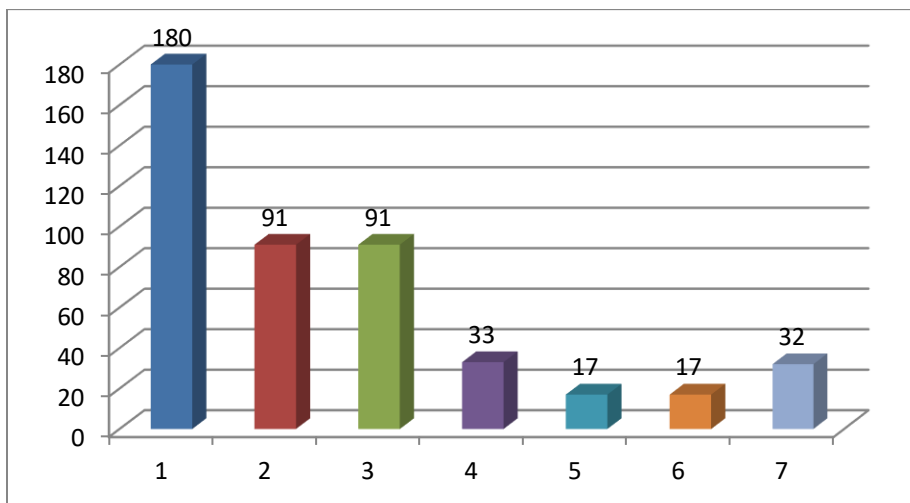

Figura 24. Sigurimi I transportit të përshtatur

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.56$, $SD=1.797$.

Pagesat

11 nga pyetjet e drejtuara, synuan të marrin informacion mbi njohuritë e pjesëmarrësve mbi kuadrin ligjor të lidhur me përfitimet në para për shkak të aftësisë së kufizuar, si nga skema e SHSSH ashtu edhe ajo e ISSH. Nota mesatare me të cilën u vlerësuan njohuritë mbi pagesat, ishte 5.26. Vlerësime u dhanë mbi ligjet për pagesa në para, ato të kujdestarisë, paketës

higjenosanitare, por edhe rimbursimin e energjisë, transportit, pagesave të shkollës së mesme e të lartë, reduktimin e taksave për biznese të ngritur nga persona me aftësi të kufizuara. Figura 25 tregon vlerësimet mesatare për cdo pyetje. Ashtu si edhe vihet re, vlerësimet më të larta janë dhënë në njohuritë për pagesat (5.55; 5.54; 5.52) dhe vlerësimet më të ulëta jo kaluese janë dhënë për rimbursimin e karburantit dhe reduktimin e tatimit nëse një person me aftësi të kufizuara fillon një biznes (4.96; 4.89)

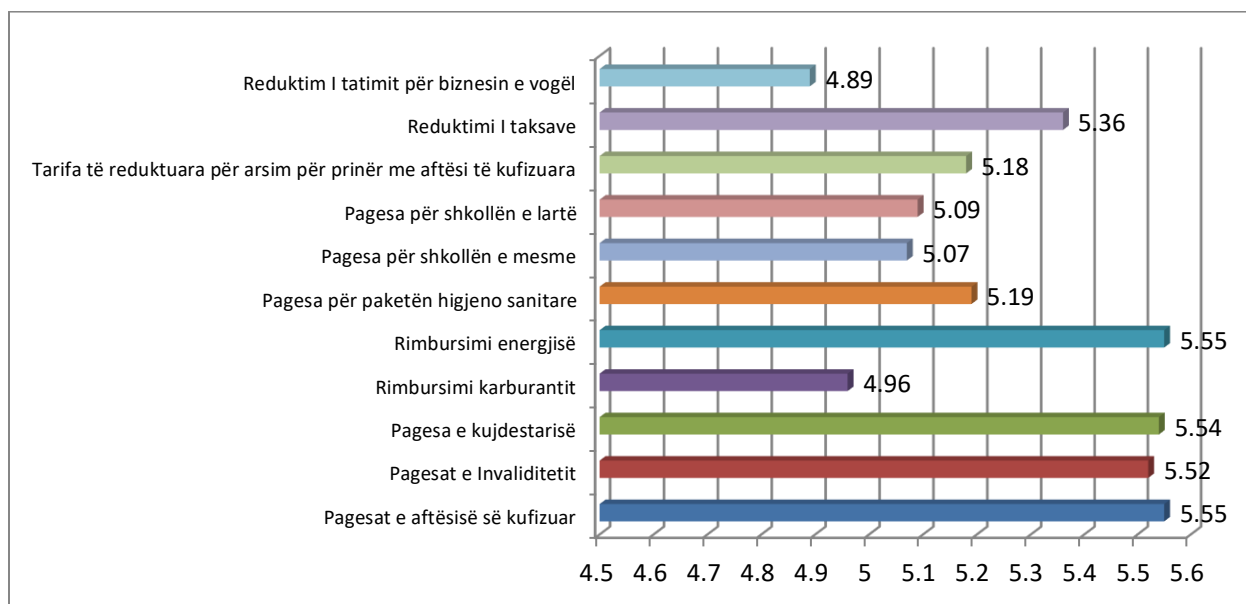

Figura 25. Njohuritë mbi ligjet e lidhura me pagesat

Grafikët e mëposhtëm (Figurat 26-36) ilustrojnë shpërndarjen e notave për secilin aspekt, që tregon njohuritë që pjesëmarrësit kanë mbi përfitimet në para për shkak të aftësisë së kufizuar. Ato tregojnë numrin e madh të notave jokalue (4) të cilat tregojnë mbi mungesën totale të njohurive ligjore nga personat me aftësi të kufizuara dhe familjarë të tyre dhe të notave kaluese me vështirësi (5) të cilat përsëri tregojnë për njohuri tepër të kufizuara të tyre.

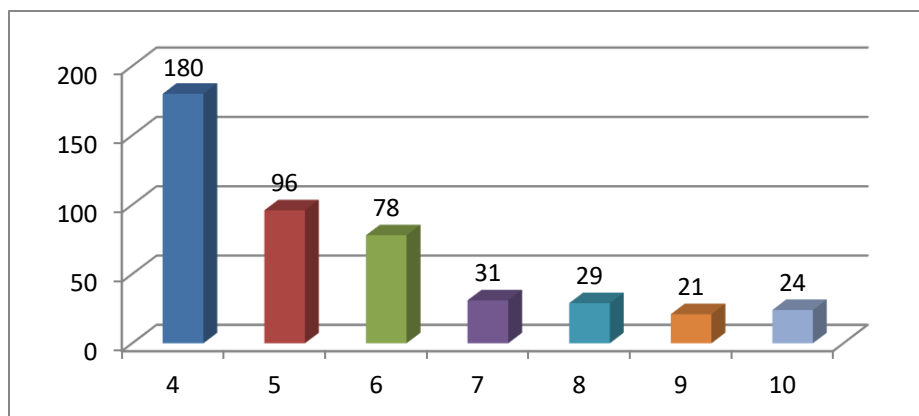

Figura 26. Pagesat e aftësisë së kufizuar

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=459$, $M=5.55$, $SD=1.774$.

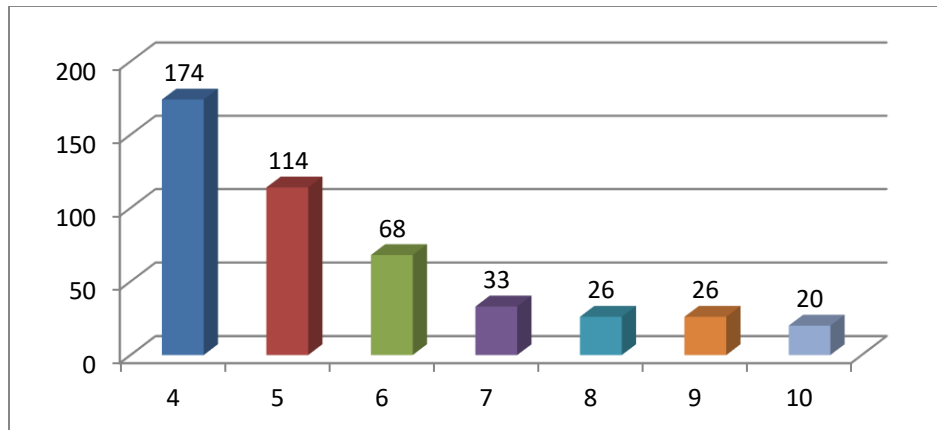

Figura 27. Pagesat e Invaliditetit

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.52$, $SD=1.743$.

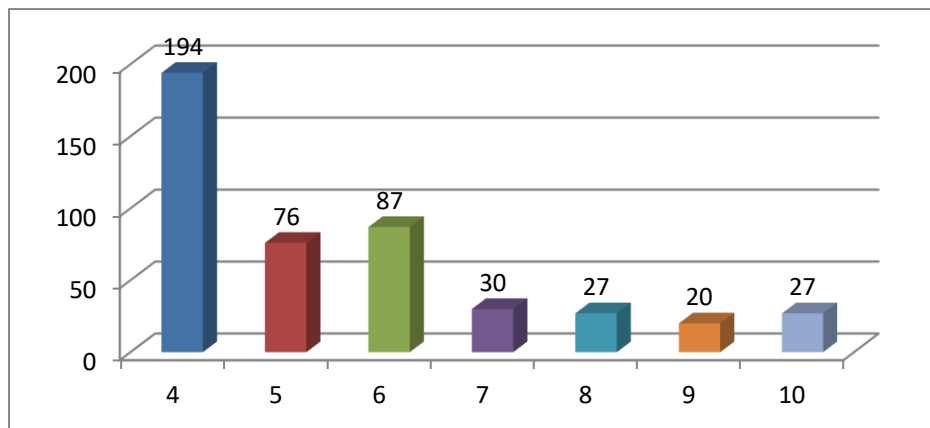

Figura 28. Pagesa e kujdestarisë

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.54$, $SD=1.808$.

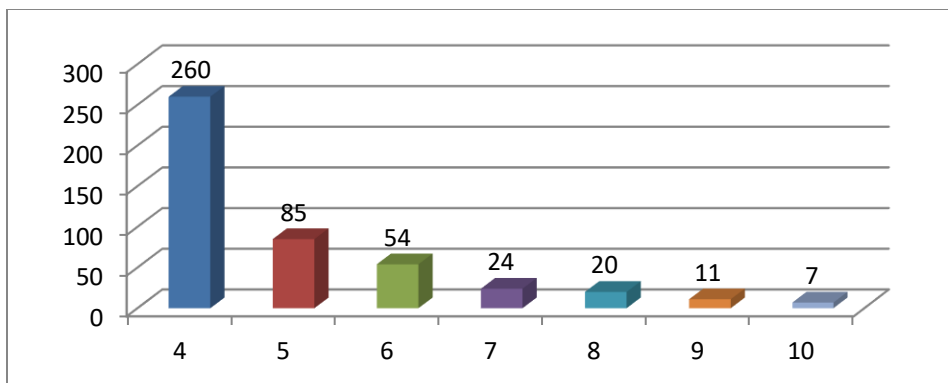

Figura 29.Rimbursimi karburantit

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=461, M=4.96, SD=1.430.

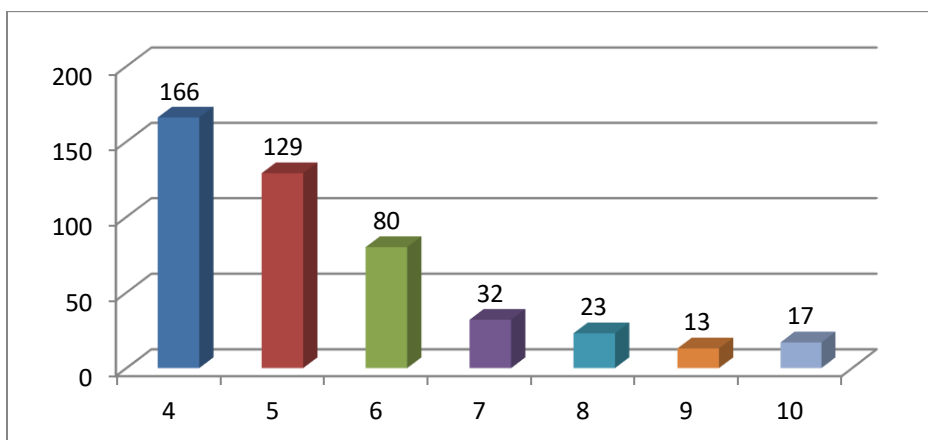

Figura 30.Rimbursimi energjisë

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=461, M=5.55, SD=3.646.

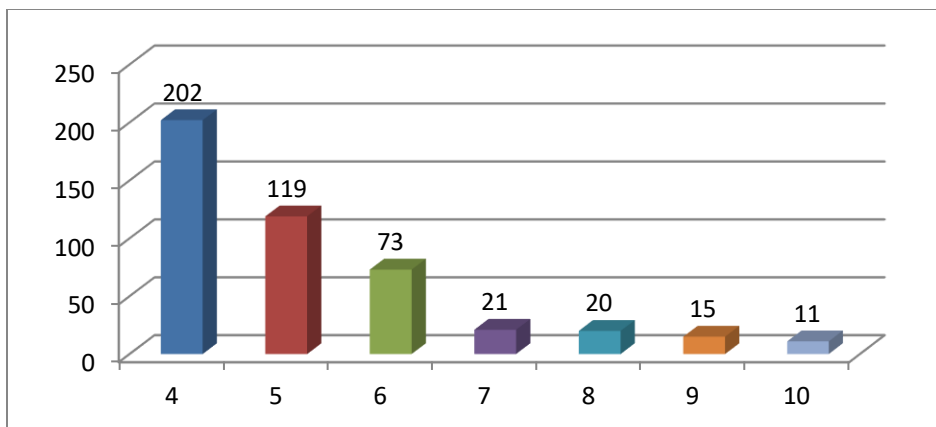

Figura 31. Pagesa për paketën higjieno sanitare

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.19$, $SD=1.502$.

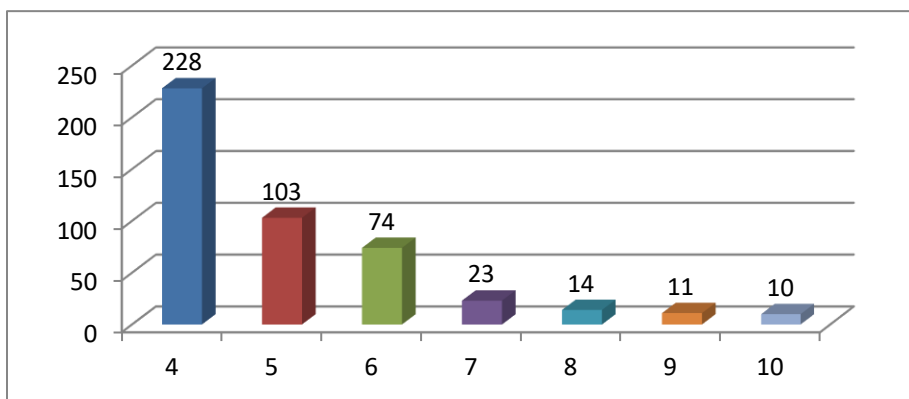

Figura 32. Pagesa për shkollën e mesme

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.07$, $SD=1.431$.

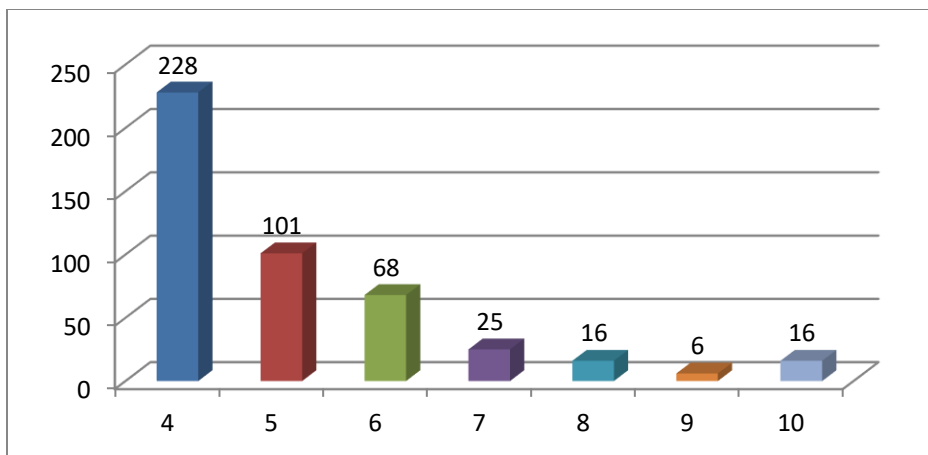

Figura 33. Pagesa për shkollën e lartë

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.09$, $SD=1.501$.

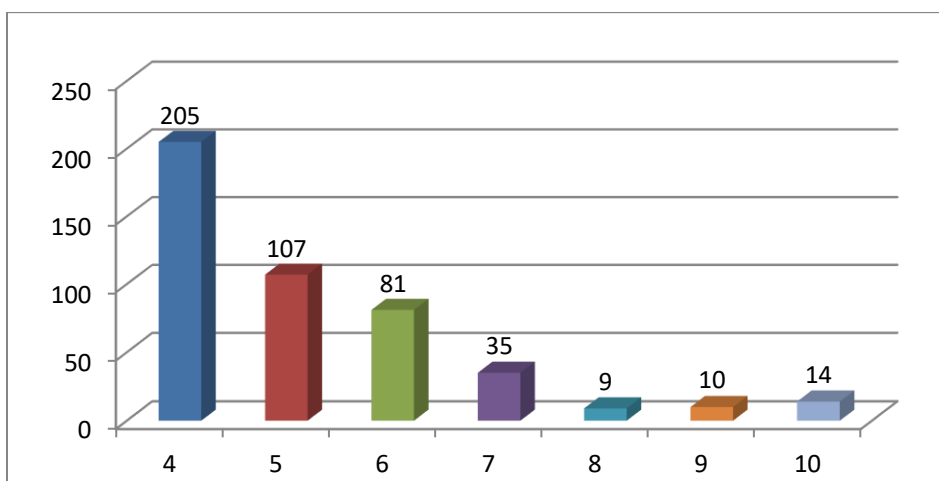

Figura 34. Tarifa të reduktuara për arsim për prinër me aftësi të kufizuara

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.18$, $SD=1.476$.

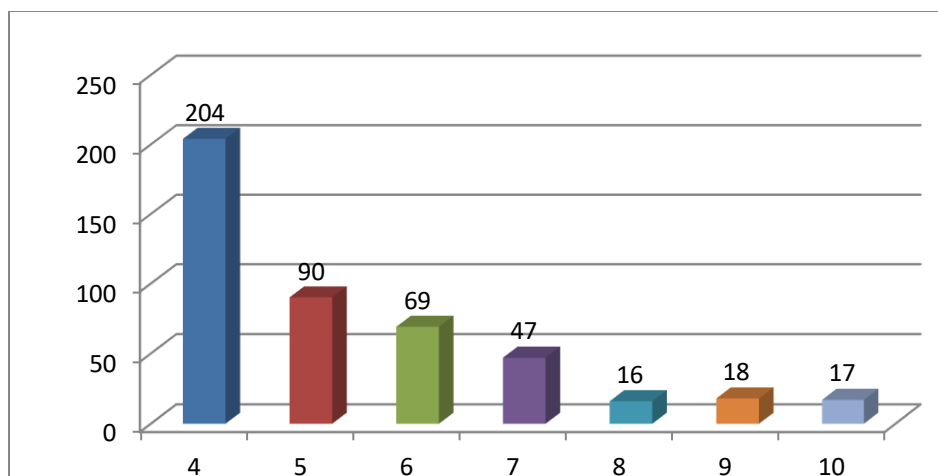

Figura 35.Reduktimi I taksave

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=461, M=5.36, SD=1.655.

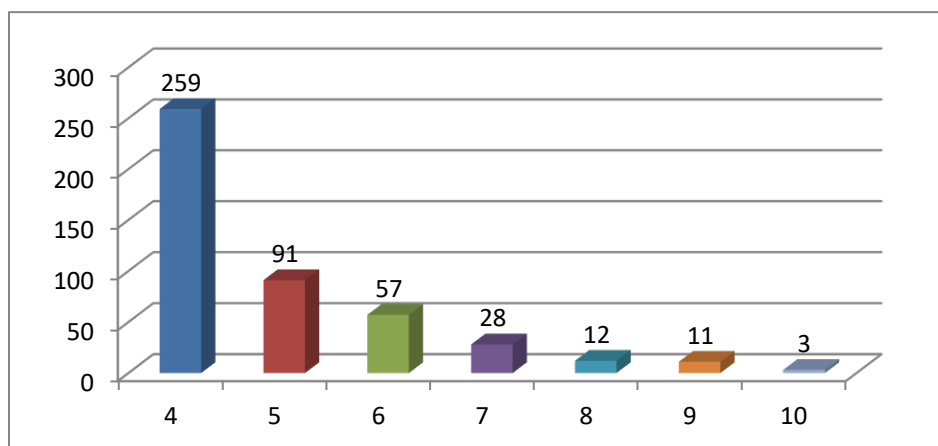

Figura 36.Reduktim I tatimit për biznesin e vogël

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: N=461, M=4.89, SD=1.303.

Sherbimet Shoqërore

Pjesëmarrësve me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre iu drejtuan katër pyetje për të vlerësuar njohuritë e tyre mbi ligjin Për shërbimet shoqërore në Republikën e Shqipërisë. Pyetjësytynonin të vlerësonin njohuritë për tipologjinë e shërbimeve shoqërore e parashoqërore si edhe mbi detyrimin e qeverisë qendrore e vendore për t'i ofruar ato. Pjesëmarrësit pohuan të kenë shume pak njohuri për legjislacionin mbi shërbimet, duke i vlerësuar njohuritë e tyre me njënotë kaluese me vështirësi, 5.24. Figura 37, tregon notën mesatare përmes së cilës

pjesëmarrësit vlerësuan aspekte të ndryshme të njohurive mbi kuadrin ligjor për shërbimet shoqërore.

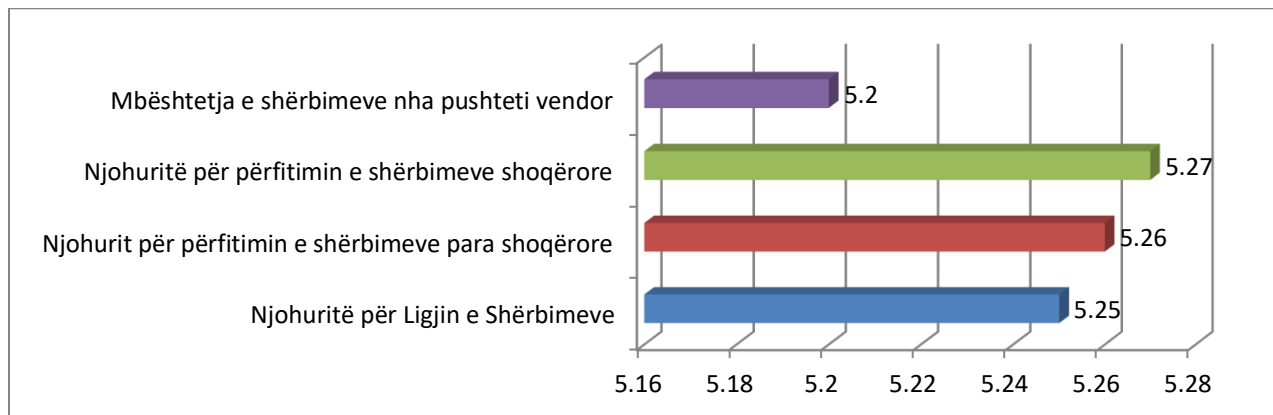

Figura 37. Njohuritë mbi shërbimet shoqërore

Grafikët më poshtë tregojnë shpërndarjen e notave nga 4 në 10, me të cilat pjesëmarrësit vlerësuan njohuritë e tyre mbi ligjin për shërbimet e kujdesit shoqëror. Ashtu si edhe vihet re, ka një numër dominant të notave jokalue (4) dhe kaluese të vështirë (5). Shpërndarja e notave, tregon mbi njohuri të munguara krejtësisht ose tejet të kufizuara të pjesëmarrësve me aftësi të kufizuara dhe familjarëve të tyre mbi të drejtën për shërbime shoqërore dhe para shoqërore.

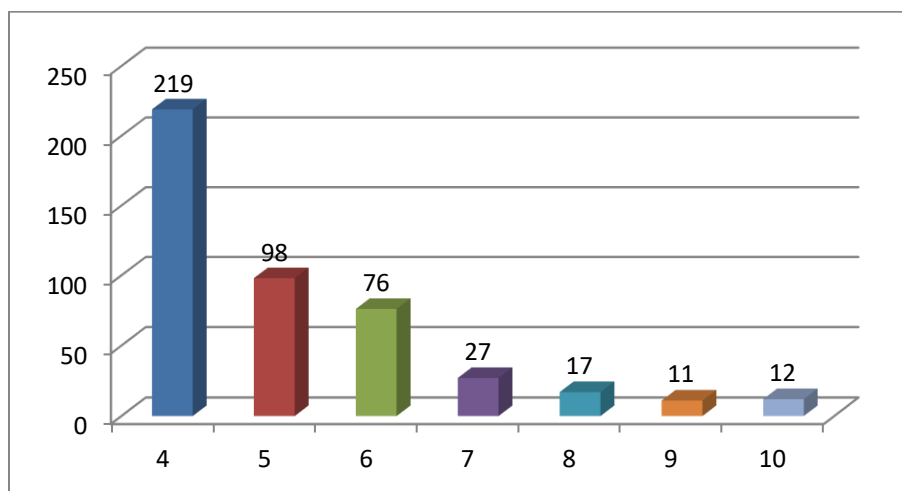

Figura 38. Njohuritë për Ligjin e Shërbimeve

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.25$, $SD=2.799$.

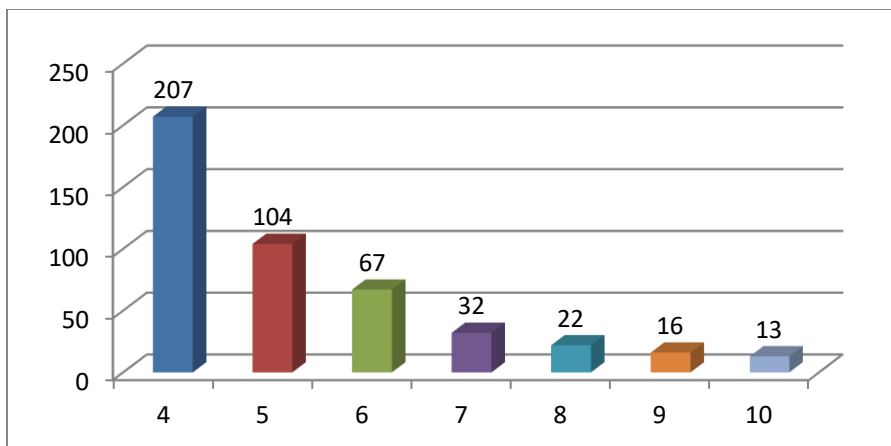

Figura 39.Njohuritë për përfitimin e shërbimeve para shoqërore

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.26$, $SD=1.581$.

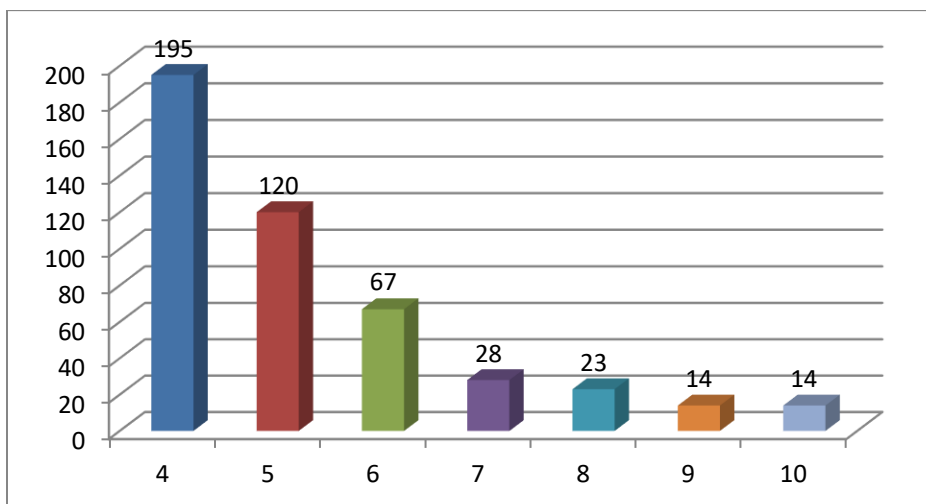

Figura 40.Njohuritë për përfitimin e shërbimeve shoqërore

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.27$, $SD=1.562$.

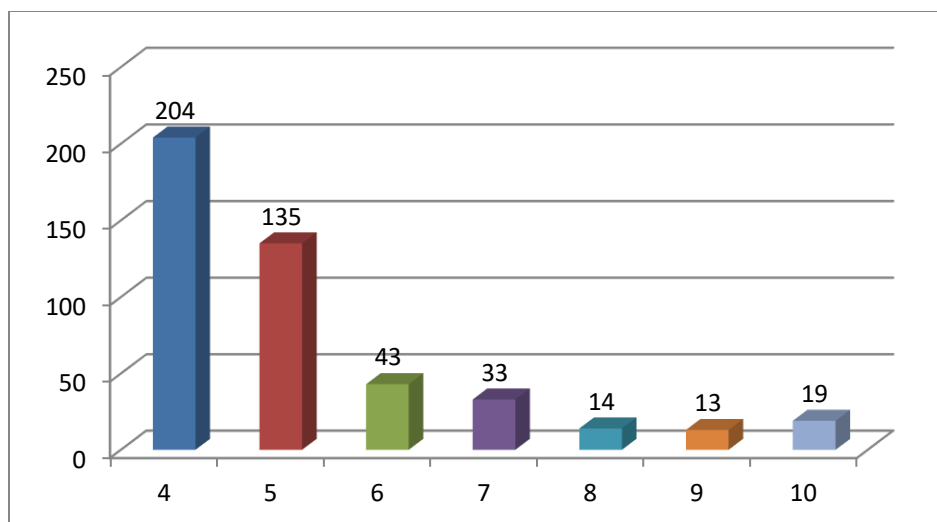

Figura 41. Mbështetja e shërbimeve nga pushteti vendor

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.2$, $SD=1.594$.

Strehimi

Informacionit që kishin për strehimin social dhe programet përfituese prej tij, pjesëmarrësit I vune një notë kaluese të vështirë, 5.11. Gjysma e pjesëmarrësve i vlerësuan njohuritë në fushën e kuadrit ligjor të lidhur me strehimin me notën jokaluese, 4 (50.8%, $n=234$). Një e katërta e pjesëmarrësve (23.2%, $n=107$) i vlerësuan njohuritë mbi programet e strehimit për personat me aftësi të kufizuara me një notë kaluese të vështirë (5).

Arsimi

Pyetjet për arsimimin e fëmijëve me aftësi të kufizuara kishin qëllim të eksploronin njohuritë në lidhje me arsimin gjithëpërfshirës, vlerësimin e nevojave për arsim, të drejtën për të pasur mësues ndihmës si edhe të drejtën për të pasur ambiente, informacion e komunikim të aksesueshëm në ambientet e institucioneve arsimore. Tëkatra (4) pyetjet për arsimin u vlerësuan me një notë mesatare 5.46. Pjesëmarrësit vlerësuan me një mesatare më të ulët njohuritë që kishin mbi vlerësimin multidisiplinor për arsim pranë DAR (5.28) dhe me një mesatare pak më të lartë njohuritë për të përfituar mësues ndihmës për fëmijët me aftësi të kufizuara në shkollë. Figura 42, tregon shpërndarjen e notave mesatare, me të cilat pjesëmarrësit vlerësuan njohuritë e tyre në fushën e arsimit.

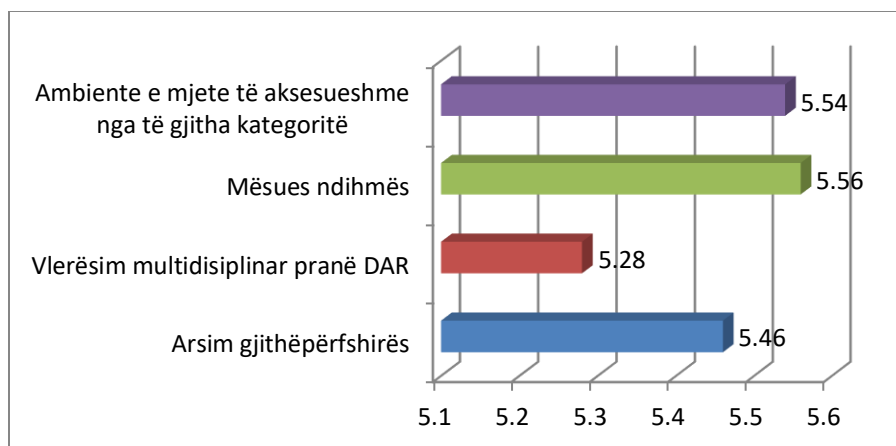

Figura 42. Notat mesatare për arsimin gjithëpërfshirës

Grafikët 43 deri 46, në tregojnë shpërndarjen e notave nga 4 në 10 për cdo çështje që mbulon arsimin gjithëpërfshirës në kuadrin ligjor ekzistues. Pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara vlerësuan njohuritë e tyre në këtë drejtim më së shumti me notën jokaluese (4) dhe me një notë kaluese të vështirë (5).

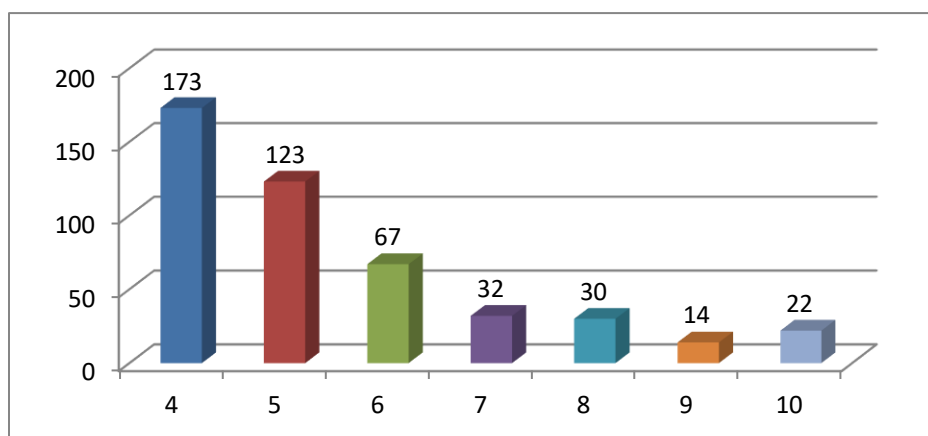

Figura 43. Arsim gjithëpërfshirës

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.46$, $SD=1.689$.

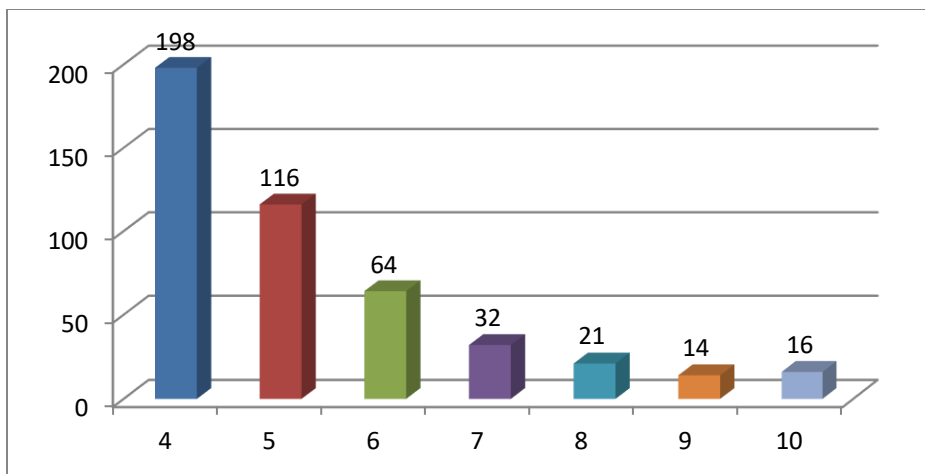

Figura 44.Vlerësim multidisiplinar pranë DAR

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.28$, $SD=1.593$.

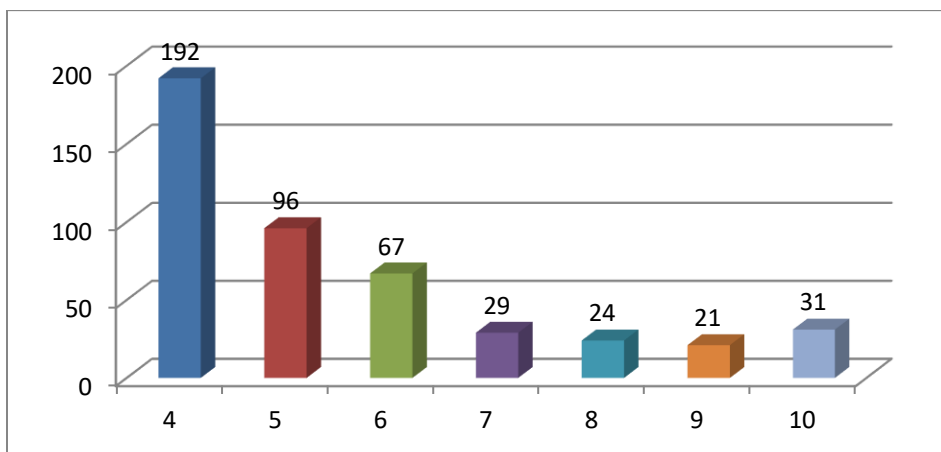

Figura 45.Mësues ndihmës

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.56$, $SD=1.968$.

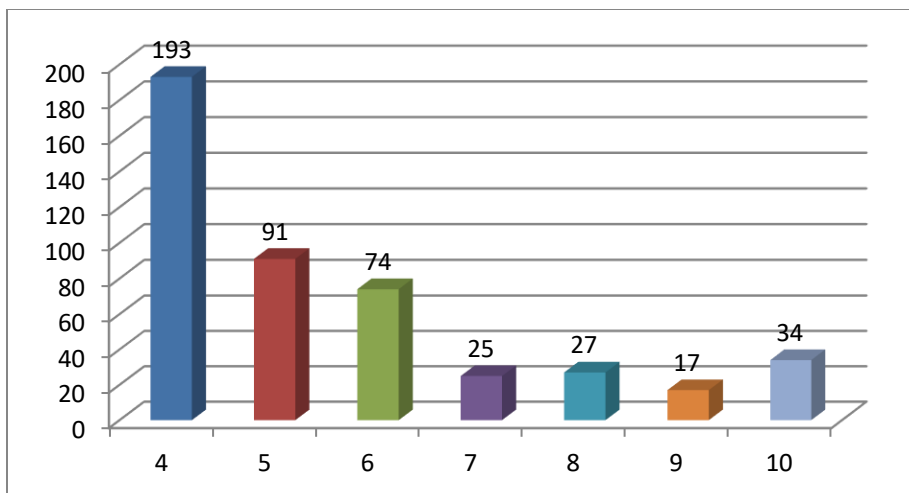

Figura 46. Ambiente e mjete të aksesueshme nga të gjitha kategoritë

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.54$, $SD=1.863$.

Punësimi e Formimi Profesional

Nota mesatare, përmes së cilës pjesëmarrësit vlerësuan njohuritë e tyre mbi kuadrin ligjor të punësimit dhe formimit profesional, ishte një notë kaluese me vështirësi, 5.09.

Ashtu si edhe vihet re në figurën 47, pjesëmarrësit vlerësuan me një notë ngelëse njohuritë që kishin të bënin me përshtatjen e arsyeshme në formimin profesional (4.99 dhe 4.95). Vlerësimi më i lartë në këtë grup pyetjesh kishte të bënte me informacionin që ata kishin për të ndjekur kurse të formimit profesional pa pagesë (5.25).

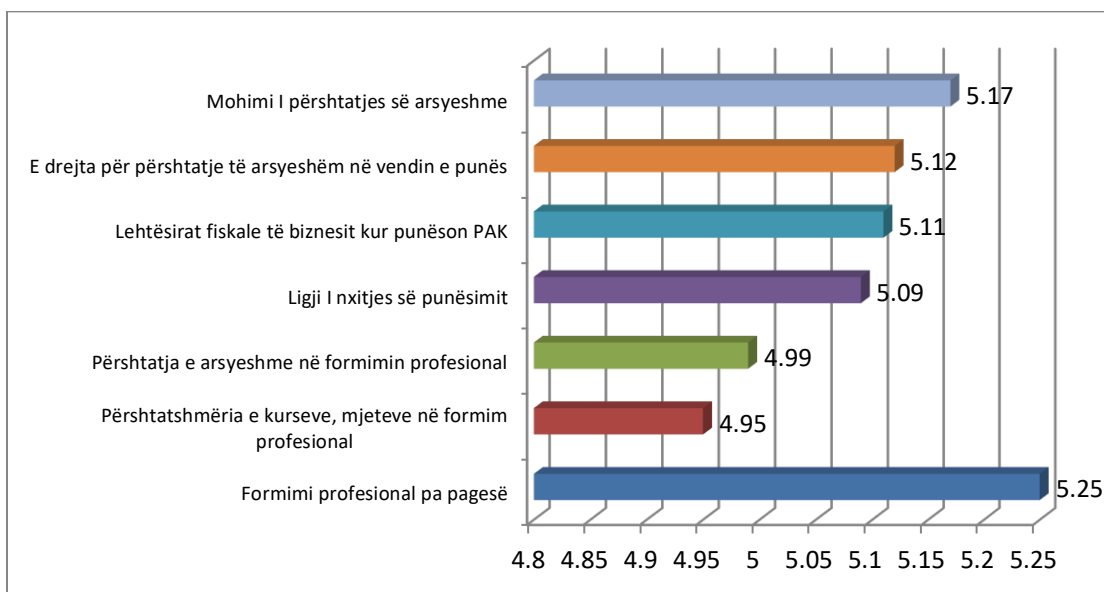

Figura 47.Njohuritë mbi kuadrin ligjor të punësimit e formimit profesional

Më poshtë, figurat nga 48 në 54, tregojnë shpërndarjen e notave për të gjitha çështjet e lidhura me punësimin dhe formimin profesional.Vihet re një dominancë notash ngelëse (4) dhe kaluese me vështirësi (5) edhe në njohuritë që pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara kanë për të drejtët e tyre për punësim dhe formim profesional.

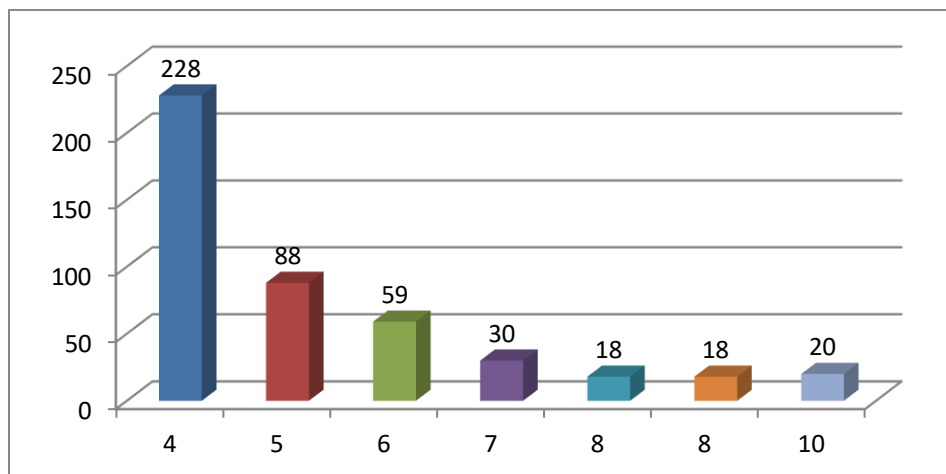

Figura 48.Formimi profesional pa pagesë

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.25$, $SD=1.699$.

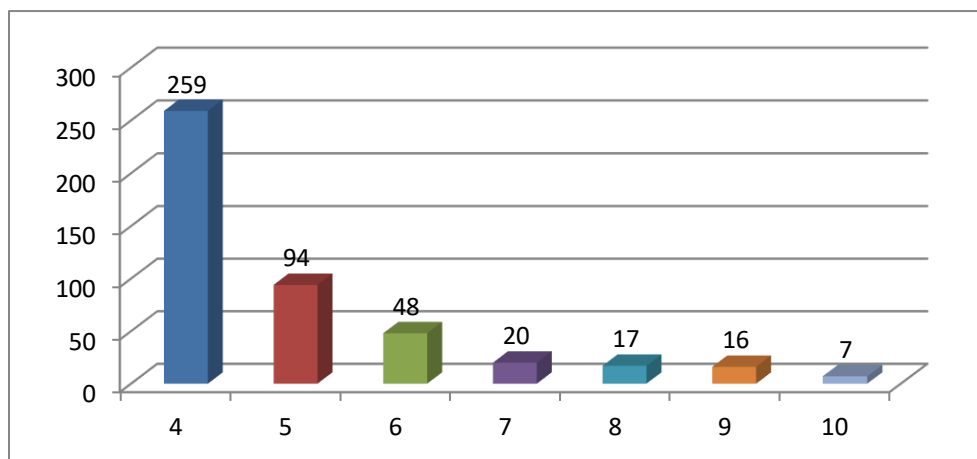

Figura 49.Përshtatshmëria e kurseve, mjeteve në formim profesional

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=4.95$, $SD=1.452$.

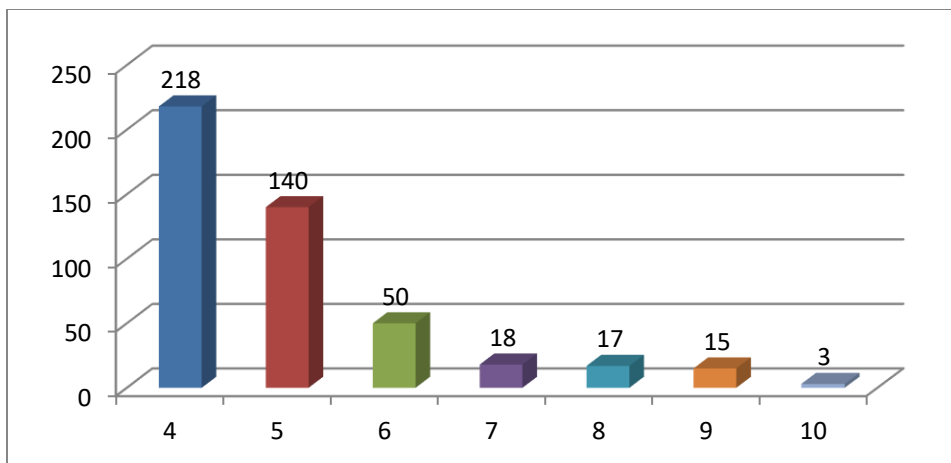

Figura 50. Përshtatja e arsyeshme në formimin profesional

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=4.99$, $SD=1.325$.

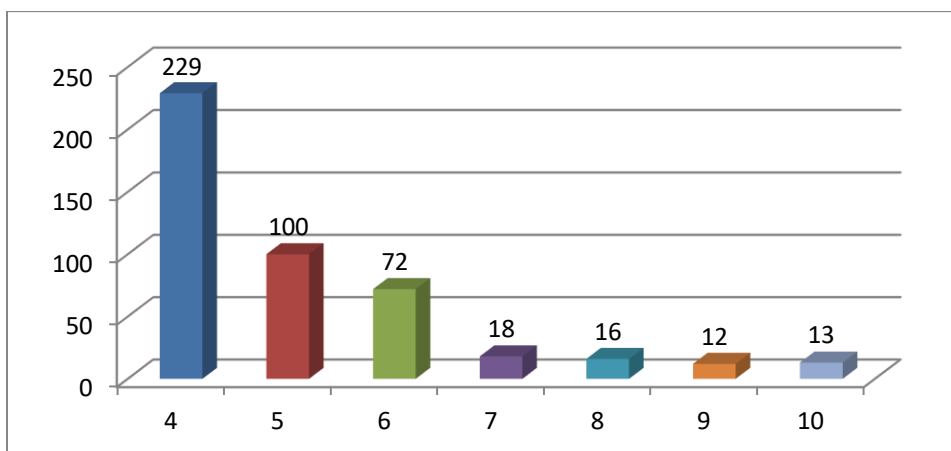

Figura 51. Ligji i nxitjes së punësimit

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=460$, $M=5.09$, $SD=1.498$.

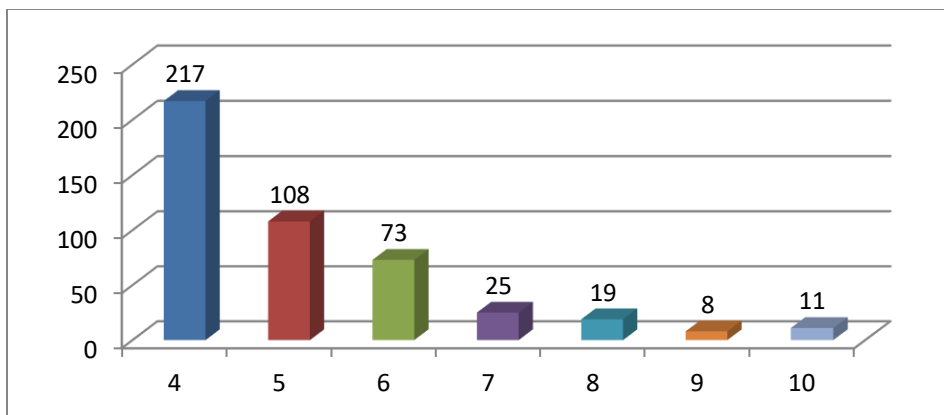

Figura 52. Lehtësirat fiskale të biznesit kur punëson PAK

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.11$, $SD=1.444$.

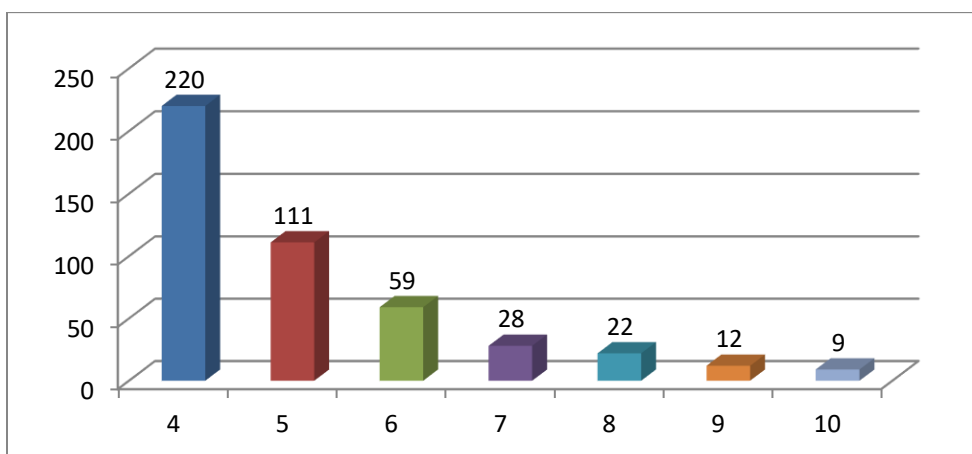

Figura 53. E drejta për përshtatje të arsyeshëm në vendin e punës

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.12$, $SD=1.474$.

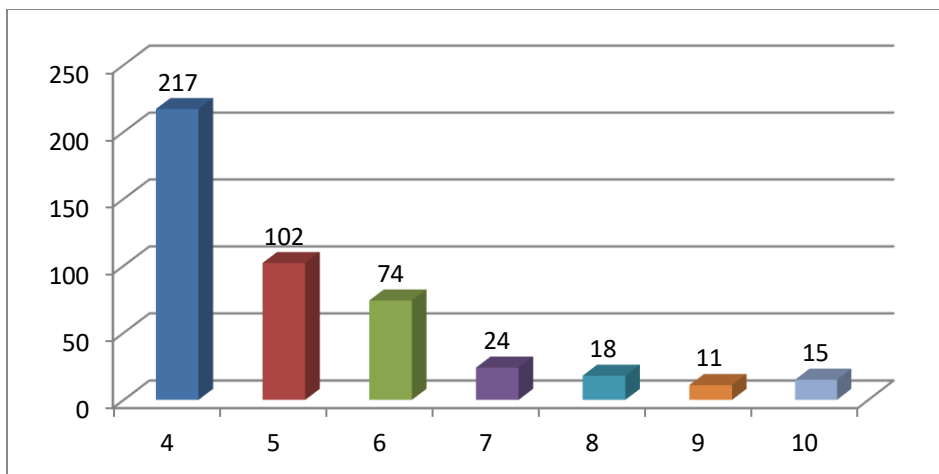

Figura 54. Mohimi i përshtatjes së arsyeshme

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.17$, $SD=1.357$.

Ndihma Ligjore/ Diskriminimi

Pjesëmarësit vlerësuan me një notë mesatare 5.23 njohuritë që ata kishin për ligjin për ndihmë ligjore falas si edhe me 5.19 informacionin mbi ligjin për diskriminimin. Figurat më poshtë tregojnë shpërndarjen e notave nga 4 në 10 për të dyja çështjet më sipër.

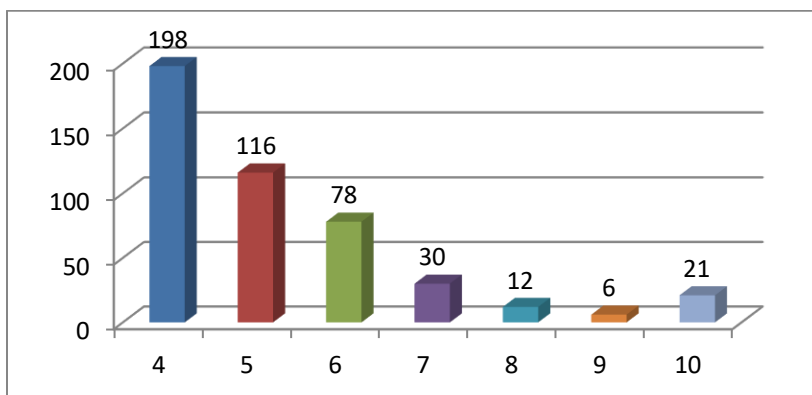

Figura 55. Njohuritë për ndihmën ligjore falas

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.23$, $SD=1.547$.

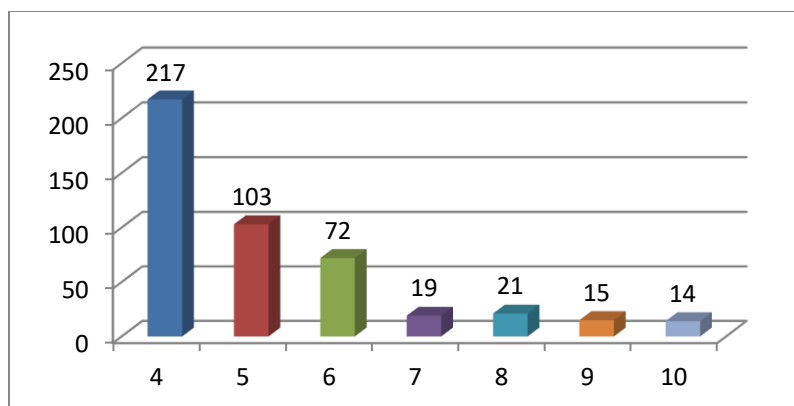

Figura 56. Njohuritë për ligjin për mbrojtjen nga diskriminimi

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.23$, $SD=1.547$.

Shërbimet Shëndetësore

Nota mesatare me të cilën pjesëmarrësit vlerësuan informacionin e tyre për aspekte të ndryshme të përfitimeve të shërbimeve shëndetësore ishte 5.27, pra një notë kaluese me vështirësi. Më pak u vlerësua informacioni për të përfituar audiometrinë falas (4.99/10) dhe më shumë informacioni që pjesëmarrësit kishin për të përfituar nga rimbursimi i barnave për të cilat ato kishin nevojë (figura 57).

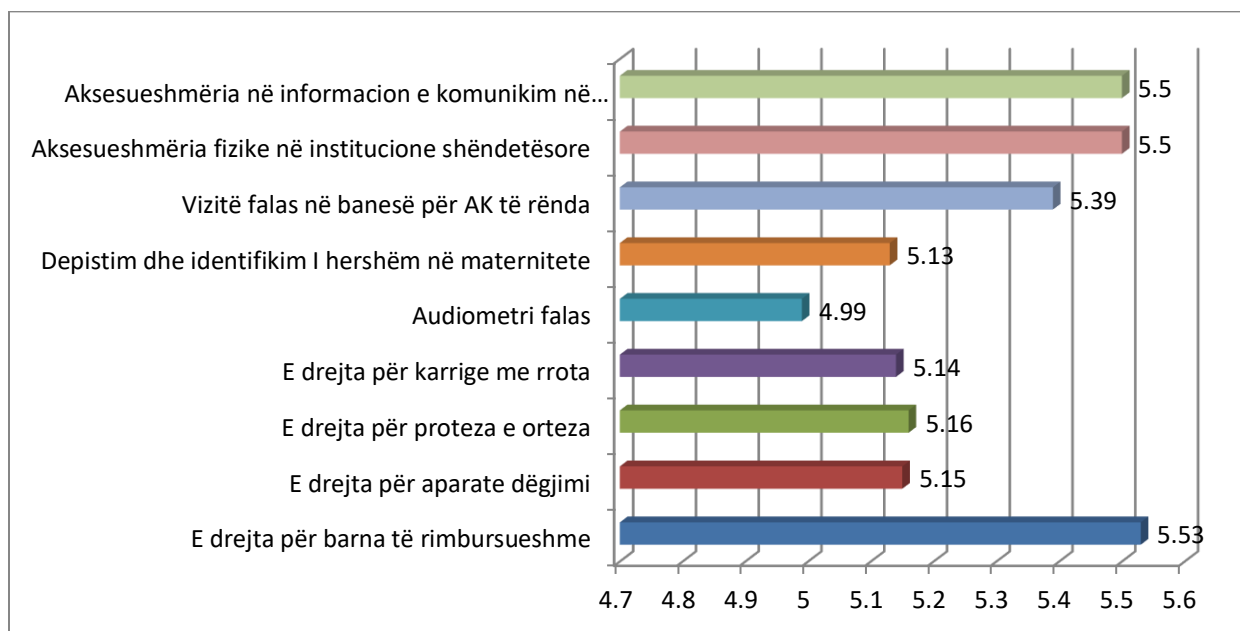

Figura 57. Vlerësimi i njohurive në fushën e shërbimeve shëndetësore

Figurat nga 58 në66, tregojnë shpërndarjen e notave nga 4 në 10 për njohuri ligjore të lidhura me përfitimin e shërbimeve shëndetësore.Edhe në këtë drejtim, notat më të shumta janë ato ngelëse (4) ose kaluese me shumë vështirësi (5).

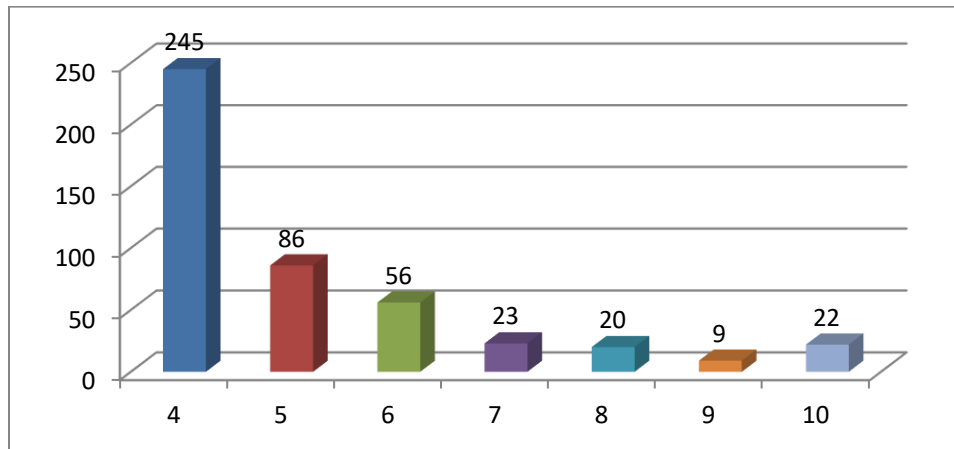

Figura 58.E drejta për barna të rimbursueshme

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.14$, $SD=1.654$.

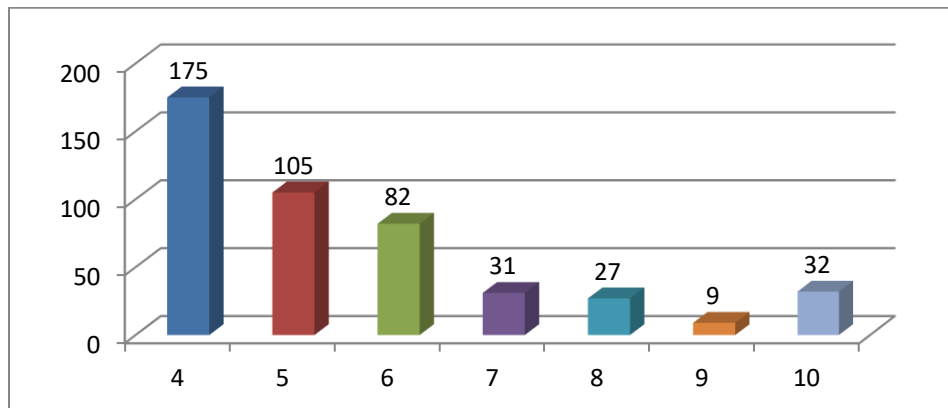

Figura 59.E drejta për aparate dëgjimi

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.53$, $SD=1.767$.

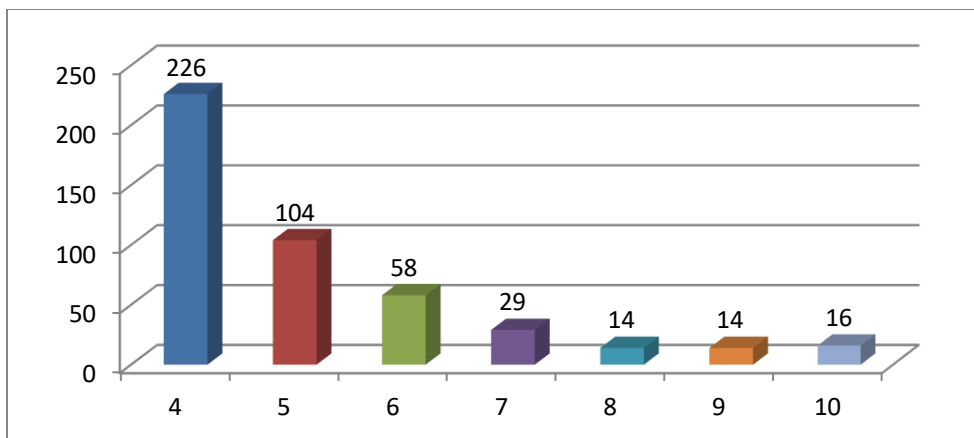

Figura 60.E drejta për proteza e orteza

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.15$, $SD=1.574$.

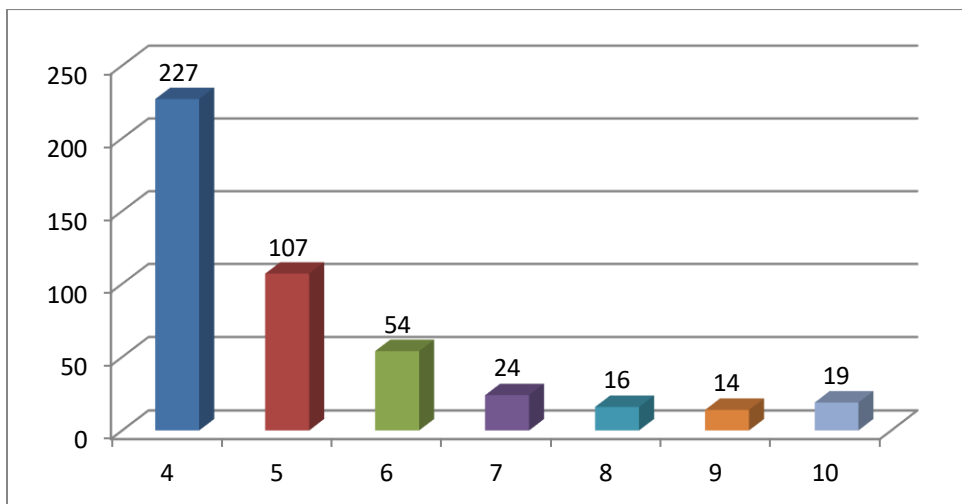

Figura 61.E drejta për karrige me rrota

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.16$, $SD=1.621$.

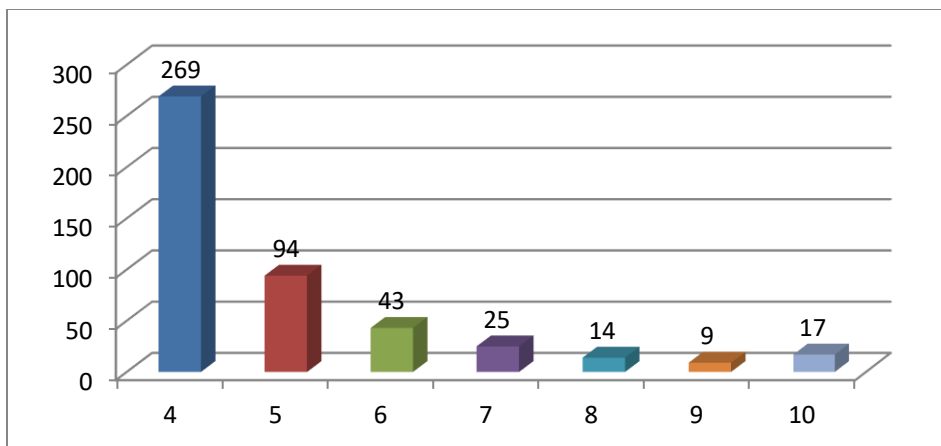

Figura 62. Audiometri falas

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=4.99$, $SD=1.544$.

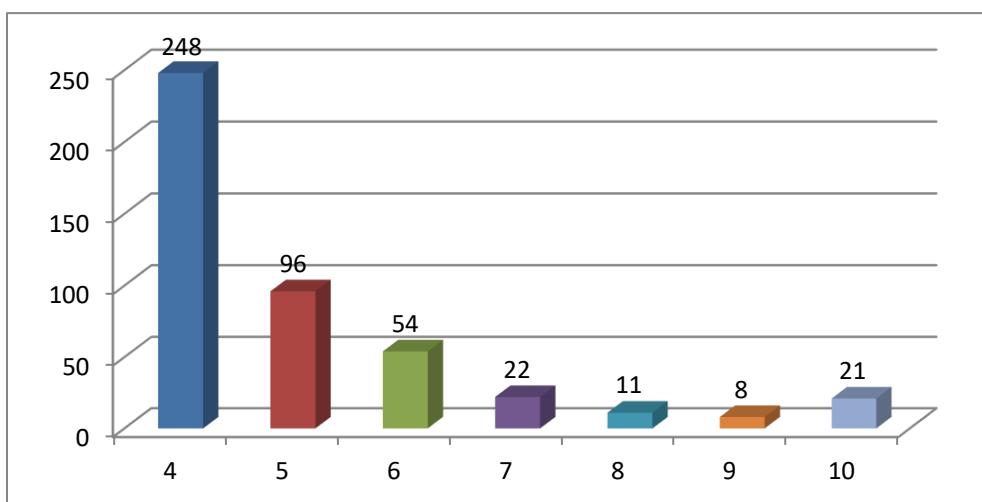

Figura 63. Depistim dhe identifikim i hershëm në maternitete

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.13$, $SD=2.403$.

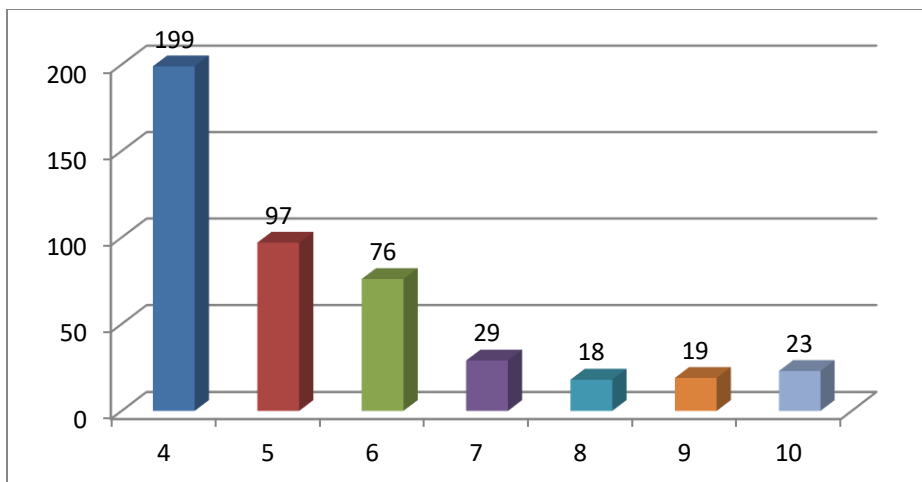

Figura 64. Vizitë falas në banesë për AK të rënda

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.39$, $SD=1.721$.

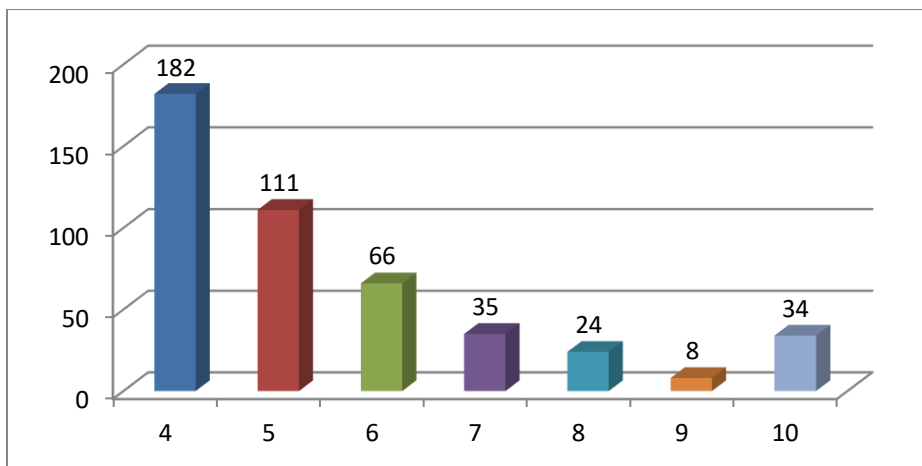

Figura 65. Aksesueshmëria fizike në institucione shëndetësore

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=460$, $M=5.5$, $SD=1.789$.

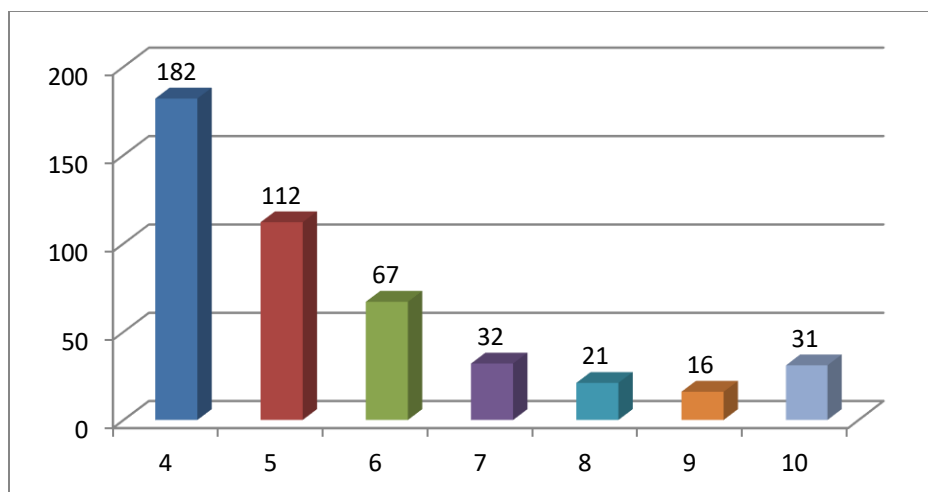

Figura 66. Aksesueshmëria në informacion e komunikim në institucione shëndetësore

Shënim. Treguesit kryesorë statistikore janë: $N=461$, $M=5.5$, $SD=1.794$.

Informimi e konsultimi

Nota mesatare me të cilën u vlerësuan njohuritë mbi Ligjin për informimin është 5.16 dhe ajo mbi njohuritë për ligjin e konsultimit publik është 5.01. Ky vlerësim, tregon mbi njohuritë tejet të pakëta që kanë pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre mbi këto dy ligje të rëndësishëm në fuqizimin e tyre.

E drejta e Votës

Pjesëmarrësit vlerësuan me një notë mesatare 5.4 njohuritë në aspekte të ndryshme të të drejtës për të marrë pjesë në votim të barabartë, të drejtpërdrejtë e të fshehtë. Figura 67, tregon vlerësimin mbi njohuritë për identifikimin paraprak në lista (5.3), aksesueshmërinë fizike si edhe aksesueshmërinë në mjete, informacion e komunikim për të gjithë zgjedhësit (5.53 aksesueshmëria; 5.41 votimi i votuesve të verbër).

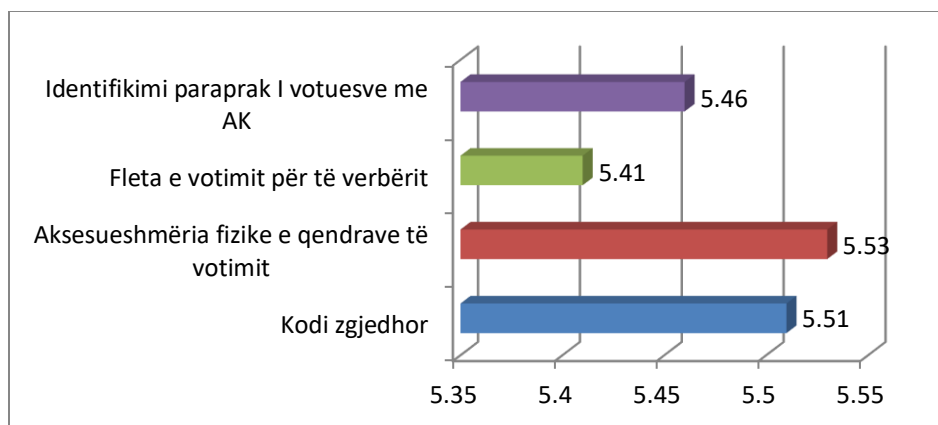

Figura 67. Vlerësimi I njohurive të Kodit Zgjedhor të RSH

Përfshirja dhe kapacitetet për përfshirje

Pjesëmarrësit e vlerësuan me një notë kaluese të vështirë ndikimin e tyre në hartimin e ligjeve e politikave të përshkruara më sipër (5.07) dhe po me njënotë mesatare kaluese të vështirë, ata vlerësuan edhe kapacitetet e tyre për të qënë pjesë e proceseve politikëbërëse në nivel qendror dhe në nivel vendor (5.09). Me një notë mesatare akoma më të ulët, pjesëmarrësit vlerësuan rolin e shoqatave përfaqësuese në nivel qendror (5.17) dhe në nivel vendor (5.19). Vlerësimet e mësipërme, janë të pasqyruara në shpërndarjen e notave për sejcilin aspekt më sipër. Pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara nuk marrin pjesë në procese politikëbërëse, por edhe nuk kanë kapacitetet për ta bërë këtë, por edhe organizatat në nivel vendor e qendror nuk shihet të jenë zëri i individëve dhe përfaqësuesit e tyre në procese të hartimit të ligjeve e politikave me ndikim të qënësishëm në jetët e tyre.

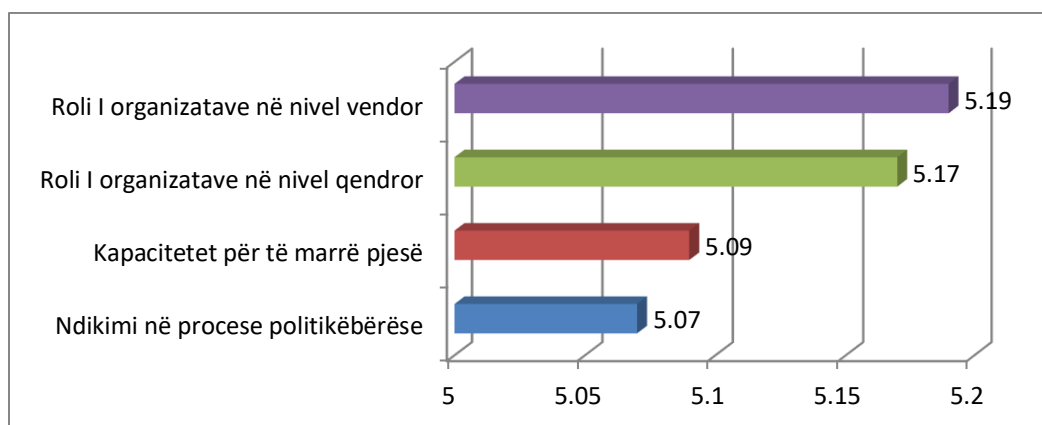

Figura 68. Perceptimi mbi përfshirjen, kapacitetet e personave me aftësi të kufizuara dhe rolin e shoqatave të tyre

Konkluzione

Rezultatet e këtij studimi tregojnë që personat me aftësi të kufizuara në Shqipëri nuk janë indiferentë në proceset e avokatisë për ndryshime në politika qendrore e lokale dhe se ato janë të interesuar të jenë të përfshirë në proceset politikëbërëse, kur bëhet fjalë për politika që ndikojnë jetët e tyre. Përqindja e përgjigjeve, përmes të cilës pjesëmarrësit me aftësi të kufizuara shprehën dëshirën për të qenë të përfshirë (48.6%), e vërtetojnë këtë. Mungesa e përfshirjes ka qënë një nga faktorët kryesorë që ka ndikuar në mungesën e shërbimeve apo mungesën e aksesit të tyre në shërbimet ekzistuese. Mos-informimi në lidhje me kuadrin ligjor e politik, reformat e ndërmara nga qeveria shqiptare për çështje që lidhen me aftësinë e kufizuar, ndikon që njerëzit me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre, vecanërisht ata që jetojnë në zona periferike apo të thella të mos njohin mundësitë dhe alternativat që mund të egzistojnë, qofshin këto të garantuara me ligj, e për rrjedhojë të mos i kërkojnë ato.

Gjetjet kryesore të studimit, të orientuara nga rezultatet, janë të listuara si më poshtë vijon:

- Niveli i njohurive që personat me aftësi të kufizuara dhe familjarë të tyre kanë për kuadrin ligjor që ndikon në jetët e tyre, është tejet i ulët.
- Informacioni që individët me aftësi të kufizuara e familjet e tyre marrin kur hartohen ligje e politika për ta, është pothuajse i munguar.
- Pjesëmarrja e tyre në procese konsultuese është po ashtu thuajse e munguar, si në nivel vendor ashtu edhe atë qendror.
- Mardhënia e personave me aftësi të kufizuara dhe shoqatave që i përfaqësojnë, është jo e zhvilluar në një frymë të favorshme bashkëpunimi e besimi. Individët nuk marrin informacion prej tyre dhe nuk besojnë që shoqatat si kombëtare ashtu edhe lokale, mund të bëhen zëri i tyre.
- Pavarësisht mungesës së njohurive dhe problemeve për të marrë pjesë në procese politikëbërëse, personat dhe familjarë të tyre pohojnë se ata duan të jenë pjesë e tyre.
- Ka një sërë barrierash infrastrukturore, komunikimi, informacioni, institucionale dhe qëndrimore, prezenca e të cilave ndikon në nivelin e informacionit dhe përfshirjen në procese vendimmarrëse të personave me aftësi të kufizuara.

Rekomandohet që organizatat e fushës të aftësisë së kufizuar të:

- Jenë më aktive në procesin e vazhdueshëm të informimit të individëve me aftësi të kufizuara në lidhje me kuadrin ligjor e politik të lidhur me ta.
- Fuqizojnë kapacitetet në drejtim të të punuarit me pjesëmarrje.
- Fuqizojnë kapacitetet për realizimin e avokatisë së sukseshme.
- Rrisin bashkëpunimin, përmes krijimit të rrjetëzimeve e koalicioneve sa më të gjera për çështje me interes të përbashkët.

- Përmirësojnë performancën e tyre në drejtim të përfaqësimit sa më efektiv të zërit të çdo klienti apo antari të tyre.
- Bashkëpunojnë ngushtësisht me degët lokale të tyre dhe me institucionet lokale në nivel bashkie dhe komune për të mbajtur lidhjet e informuar njerëzit me aftësi të kufizuara në çdo zonë të vendit.
- Shtojnë presionin për eliminimin e të gjitha barrierave që pengojnë pjesëmarrjen e tyre.
- Bëjnë përpjekje për ta nxjerrë aftësinë e kufizuar nga korniza specifike, duke u bërë pjesë e tryezave ku diskutohen politika të rëndësishme për të gjithë qytetarët shqiptarë.

Rekomandohet që institucionet përgjegjëse të nivelit lokal të:

- Informojnë personat me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre mbi ligje e politika specifike dhe gjithëpërfshirëse, njohja e zbatimi i të cilave mund të fuqizojë ato dhe të përmirësojë cilësinë e jetës.
- Zbatojnë kuadrin ligjor për të nxitur dhe mundësuar pjesëmarrjen e personave me aftësi të kufizuara në politikëbërje.
- Hartojnë rregullore e procedura me qëllim që të mundësojnë zbatimin e procesit.
- Planifikojnë në avancë të gjithë procesin dhe të parashikojnë buxhetet përkatëse.
- Fuqizojnë kapacitetet e tyre për të punuar me pjesëmarrje.
- Marrin masa për të eliminuar barrierat strukturore, të cilat pengojnë procesin e përfshirjes.

Rekomandohet që vetë njerëzit me aftësi të kufizuara dhe familjarët e tyre:

- Të njohin dhe të përdorin mekanizmat ligjor për të garantuar të drejtën për informim të drejtën për përfshirje e konsultim publik, si edhe të gjitha të drejtat që ju garanton ligji, përfshirë të drejtën për shërbime. Të njohin e të përdorin strategji lobimi e advokimi për të garantuar të drejtat dhe aksesin në shërbime të specializuara apo shërbime gjithëpërfshirëse.

PYETSOR PER PERSONAT ME AFTESI TE KUFIZUARA DHE PRINDËR APO
KUJDESTARË TË TYRE

Ky pyetësor është pjesë e një nisme që UNDP në Shqipëri po realizon në bashkëpunim me ADRF me synim fuqizimin e personave me aftësi të kufizuara. Qëllimi i plotësimit të tij, është të masë dhe analizojë nivelin e informacionit që personat me aftësi të kufizuara kanë në lidhje me kuadrin ligjor e politik që ndikon në cilësinë e jetës së tyre. Ju lutemi, përgjigjuni me vërtetësi çdo pyetjeje, në mënyrë që të dhënat të paraqesin gjendjen reale. Paraprakisht ju falenderojmë për kontributin tuaj.

Shënoni me kryq drejtkëndëshin përbri përgjigjes që reflekton më mirë situatën tuaj. Në rast se ka një vizë (p.sh. _____) ju lutem shkruani informacionin e kërkuar mbi të në mënyrë të lexueshme.

Ju jeni:

☐ Person me aftësi të kufizuara

☐ Prind apo kujdestar i një personi me aftësi të kufizuara

Mosha e personit me aftësi të kufizuara: _____ **Gjinia:** ☐ Femër ☐ Mashkull

Kategoria e aftësisë së kufizuar:

☐ Aftësi të kufizuara intelektuale ☐ autizëm ☐ shikimi ☐ sëmundje kronike ☐ dëgjimi/të foluri
☐ Invalid pune ☐ Shëndeti mendor/çrregullime të sjelljes/emocionale ☐ paralizë/mungesë e gjymtyrëve
☐ tjetër _____

Vendbanimi: Unë banoj në : ☐ bashkinë/ njësia administrative _____

1. A keni marrë vesh për punën që bëhet për të ndryshuar ligjet apo rregulloret për personat me aftësi të kufizuara?

☐ Po ☐ Jo Nëse përgjigjia është “jo”, kaloni direkt në pyetjen 4.

2. Nëse përgjigjia është ”po”, ju lutem shënoni fushat për të cilat keni njohuri:

☐ Pagesat e aftësisë së kufizuar/pensioni i invaliditetit/kujdestaria/ndihma ekonomike
☐ Shërbimet sociale (qendër ditore/shërbim në shtëpi /qendër këshillimi/transport i përshtatur/ etj)
☐ Shërbimet Shëndetësore (karrige me rrota/shërbime rehabilitimi/shërbim mjekësor në familje etj)
☐ Arsimin e personave me aftësi të kufizuara
☐ Aksesueshmëria në mjedise (në banesa/rrugë/ parqe/ dyqanë/autobuzë/), në informacion, në komunikim
☐ Punësimin dhe formimin profesional për personat me aftësi të kufizuara

3. Nga e keni marrë vesh për punën që po bëhet për të ndryshuar ligjet apo rregullat për njerëzit me aftësi të kufizuara?

☐ Nga Ministria (më ka thënë një punonjës i Ministrisë/e kam parë të afishuar /internet)
☐ Nga bashkia/njësia administrative (më ka thënë një punonjës/e kam parë të afishuar /internet/facebook)

☐ Nga shoqata ime kombëtare

☐ Nga shoqata të tjera/fondacione apo qendra shërbimesh

☐ Nga media (radio/televizioni/gazetat/facebook)

tjeter/sqaro

4. **A ke marrë pjesë ndonjëherë në mbledhje ku është diskutuar për ligje dhe rregullore të reja për personat me aftësi të kufizuara?** ☐ Po ☐ Jo

Nëse përgjigjia është “jo”, kaloni në pyetjen 9.

5. **Nëse përgjigjia është “po”, ju lutem shënoni fushat për të cilat ju keni qenë në mbledhje:**

☐ Pagesat e aftësisë së kufizuar/kujdestaria/pensioni i invaliditetit/ndihma ekonomike

☐ Shërbimet sociale(qendër ditore/shërbim në shtëpi /qendër këshillimi/transport i përshtatur/ etj)

☐ Shërbimet Shëndetësore (karrige me rrota/shërbime rehabilitimi/shërbim mjekësor në familje etj)

☐ Arsimin e personave me aftësi të kufizuara

☐ Punësimin dhe formimin profesional për personat me aftësi të kufizuara

☐ Aksesueshmëria në mjedise (në banesa/rrugë/parqe/ dyqanë/autobuzë), në informacion, në komunikim

6. **Në cilin vend është zhvilluar mbledhja ku ju keni marrë pjesë?**

☐ Në Ministri ☐ Në bashki/njësi administrative ☐ Tjeter

7. **Si e keni marrë vesh për mbledhjen?**

☐ Nga Ministria (më ka thënë një punonjës i Ministrisë/e kam parë të afishuar /internet)

☐ Nga bashkia/njësia administrative (më ka thënë një punonjës/e kam parë të afishuar /internet)

☐ Nga shoqata ime kombëtare ☐ Nga shoqata të tjera/fondacione apo qendra shërbimesh

☐ Nga media (radio/televizioni/gazetat/faqe interneti/nga facebook

Tjeter/ sqaro

8. **Vlerësoni me nota nga 4 më e ulëta në 10 më e larta, sa jeni pyetur ju në mbledhje:**

1.	Unë kam folur gjithë kohës në mbledhje;	4	5	6	7	8	9	10
2.	Më kanë pyetur disa herë deri sa ka dalë ligji/rregullorja përfundimtare;	4	5	6	7	8	9	10
3.	Kam qenë në mbledhje, por nuk më ka pyetur njeri;	4	5	6	7	8	9	10
4.	Kemi rënë dakort të gjithë për vendimet që kemi marrë në mbledhje ;	4	5	6	7	8	9	10
5.	Më kanë njoftuar dhe më kanë dhënë ligjin final të miratuar;	4	5	6	7	8	9	10

9. **Vlerësoni me nota nga 4 më e ulëta në 10 më e larta nivelin e njohurive tuaja mbi ligje dhe dokumenta politikë si më poshtë:**

1.	Cili është niveli i njohurive tuaja për Konventën për të Drejtat e Personave me Aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
2.	Sa e njihni termin ‘aksesueshmëri’ në mjedise, në informacion, në	4	5	6	7	8	9	10

	komunikim për personat me aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>								
3.	Sa e njihni ligjin për ‘Përfshirjen dhe aksesueshmërinë për personat me aftësi të kufizuara’, të miratuar në vitin 2014 (Ligji Nr. 93/2014). <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
4.	Sa e njihni konceptin e ndihmës personal? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
5.	Keni dëgjuar për shërbimin e “përkthyesit/ interpretit të gjuhës së shenjave” dhe kuadrin ligjor që e mbështet këtë shërbim në Shqipëri? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
6.	Sa e njihni konceptin e “jetesës së pavaruar dhe shërbimeve për jetesë të pavaruar” për personat me aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
7.	Sa e njihni modelin bio-psiko-social të aftësisë së kufizuar? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
8.	A e dini ç’do të thotë ‘Teknologjia ndihmëse’ për personat me aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
9.	E dini që mund të kërkontë pajisje të teknologjisë ndihmëse, të cilat lehtësojnë jetën tuaj të përditshme si psh. karrige me rrota; paterica dhe deambulatorë; programe lehtësuese kompjuterike për personat që nuk shohin e nuk dëgjojnë; programe lehtësuese për persona tetraplegjikë. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
10.	A e dini se të gjitha institucionet publike duhet të marrin masa për të siguruar përshtatshmërinë fizike të ambjentëve për të lehtësuar aksesin e të gjithë personave me probleme në lëvizje, përfshirë edhe të verberit (rrugët, trotualet, gjykata, bashkia, spitali, qendra shëndetësore, gjendja civile, kopshti, shkolla, qendra e punësimit, posta, qendra tregtare, ambjentet argëtuese dhe sportive etj). <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
11.	A e dini se të gjitha institucionet publike duhet të marrin masa për të siguruar komunikimin dhe informacionin me personat që nuk flasin e nuk dëgjojnë përmes ofrimit të përkthimit të gjuhës së shenjave apo materialeve të filmuara (në spitale, në bashki, në zyrtat e punës, në shkollë etj). <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
12.	A e dini që të gjitha institucionet publike duhet të marrin masa për të siguruar komunikimin dhe ofruar informacionin përmes gjuhës braille apo materialeve audio për të gjithë personat e verbër? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
13.	A e dini që institucionet publike në nivel vendor duhet të ofrojnë informacion në gjuhë të thjeshtuar për persona me aftësi të kufizuara intelektuale. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
14.	A e dini që transporti qytetas duhet të jetë i përshtatur për personat me aftësi të kufizuara që përdorin karrige me rrota? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
15.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni pagesat mujore të aftësisë së kufizuar? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
16.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Pensionin e invaliditetit? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
17.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Pagesën e Kujdestarit? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	
18.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Rimbursimin e karburantit? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10	

19.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Rimbursimin e energjise elektrike dhe rimbursimin e impulseve telefonike (shërbimi publik)? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
20.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Paketën higjienosanitare? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
21.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Pagesën për shkollën e mesme? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
22.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Pagesën për shkollën e lartë? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
23.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni Tarifa të reduktuara për arsimin e fëmijëve, nëse ju jeni një prind me aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
24.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni nga reduktimi i taksave? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
25.	Sa e njihni ligjin përmes të cilit ju përfitoni përgjysmim të tatimit mbi biznesin e vogël? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
26.	Sa e njihni ligjin për Shërbimet e Kujdesit Shoqëror në Republikën e Shqipërisë (? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
27.	A e dini se personat me aftësi të kufizuara duhet të përfitojnë shërbime parashoqërore mbi bazë të këtij ligji si psh. a. Informim dhe këshillim; b. Shërbim në familje; c. Mbështetje psiko-sociale; ç. Shërbime të ndërhyrjes së hershme. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
28.	A e dini se personat me aftësi të kufizuara duhet të përfitojnë shërbime shoqërore mbi bazë të këtij ligji si psh. a. Shërbime të kujdesit shoqëror të ofruara në qendra komunitare, si shërbime të plota-ditore ose gjysmë-ditore. b. Shërbime në qendrat e zhvillimit <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
29.	A e dini që Bashkia duhet të marrë masa dhe të mbështesë këto shërbime financiarisht? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
30.	A e dini që mund të përfitoni nga programet e strehimit që aplikohen pranë bashkisë ku ju jetoni? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
31.	Keni informacion mbi programet e strehimit për grupet në nevojë si psh. Banesat sociale apo kreditë dhe qeratat me kushte lehtësuese? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
32.	A e dini se fëmijët me aftësi të kufizuara të çdo kategorie kanë të drejtë duhet të regjistrohen dhe të marrin mësim në të njëjtat shkolla me fëmijët e tjerë? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
33.	A e dini që fëmijët me aftësi të kufizuara vlerësohen për nevojat arsimore nga një komision multidisiplinar në Drejtorinë Rajonale Arsimore? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
34.	A e dini që çdo fëmijë me aftësi të kufizuara në shkollë duhet të ketë në dispozicion mësuesin ndihmës? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
35.	A e dini që shkolla duhet të ketë ambiente dhe mjete të përshtatura për të gjitha kategoritë e fëmijëve me aftësi të kufizuara (përdorues të karrigeve me rrota, të verbër, persona që nuk flasin e dëgjojnë)? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
36.	A e dini që nxënësit me aftësi të kufizuara mund të ndjekin kurse të formimit profesional pa pagesë, në qendra të formimit për të gjithë të tjerët? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10

37.	A e dini se duhet të kërkontë pranë Qendrave të Formimit Profesional përshtatshmërinë e mjeteve, kurseve, orareve, ambienteve në përputhje me nevojat tuaja apo të fëmijës suaj, ? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
38.	A e njihni konceptin e përshtatjes të arsyeshëm gjatë ofrimit të formimit profesional? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10</i>	4	5	6	7	8	9	10
39.	A e dini që një institucion apo ndërmarrje që ka 25 punonjës duhet medeomos të punësojë një person me aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10</i>	4	5	6	7	8	9	10
40.	A e dini që institucionet apo bizneset që punësojnë persona me aftësi të kufizuara kanë lehtësira fiskale përsa i përket pagave dhe sigurimeve shoqërore të tyre? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
41.	A e njihni konceptin e akomodimit të arsyeshëm në vendin e punës për personat me aftësi të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10</i>	4	5	6	7	8	9	10
42.	A e dini që mosrealizimi i përshtatjes të arsyeshëm përbën diskriminim dhe si i tillë mund të ndiqet në institucionet përkatëse? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
43.	A e dini se mund të përfitoni avokat falas për tJu këshilluar dhe për tJu mbrojtur në gjykatë në bazë të ligjit për “ndihmë juridike të garantuar nga shteti”? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
44.	A e njihni ligjin për Mbrojtjen nga Diskriminimi? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10</i>	4	5	6	7	8	9	10
45.	A e dini se mund të ankoheni tek Komisioneri për Mbrojtjen nga Diskriminimi nëse ju e ndjeni veten të diskriminuar në jetën tuaj të përditshme, në arsimimi, në punë, në mospërfitimin e shërbimeve dhe të drejtave, etj. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
46.	A e dini që disa barnat për të cilat ju keni nevojë janë të rimbursueshme? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
47.	A e dini që aparatet e degjimit duhet të jenë të rimbursueshme? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
48.	A e dini që protezat dhe ortezat duhet të jenë të rimbursueshme? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
49.	A e dini se karriget me rrota duhet të jenë të rimbursueshme? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
50.	A e dini që Audiometria duhet kryer falas në maternitete? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
51.	A e dini që duhet bërë depistimi në maternitete dhe identifikimi sa më i hershëm i aftësive të kufizuara? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
52.	A e dini se personat me aftësi të kufizuara të rënda e të thella përfitojnë vizita mjekësore në banesën e tyre? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
53.	A e dini që të gjitha spitalet dhe qendrat shëndetësore duhet të jenë të aksesueshme për personat në karrige me rrota? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
54.	A e dini që informacioni në spitale duhet të jetë i përshtatur për të gjitha kategoritë e aftësisë së kufizuar? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
55.	A keni dëgjuar për Ligjin për të Drejtën e Informimit Publik? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
56.	A e dini që mund t’i drejtoheni me kërkesë zyrtare (me shkrim, e-mail) autoriteteve publike (pushtet qendror, lokal, të gjithë administratës publike) për të kërkuar informacion? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
57.	A e dini që informacioni i kërkuar duhet tju jepet në kohën e duhur nga ana e tyre? (Brenda 10 ditëve) <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10

58.	A e dini që informacioni duhet t'ju jepet i përshtatur me llojin e aftësisë suaj të kufizuar? a) Format Audio; b) Format Braille; c) Format me shkrim i zmadhuar; d) Format me gjuhë të thjeshtuar; <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
59.	A e dini se nëse nuk e keni marrë informacionin në kohën e duhur, mund t'i drejtoheni Komisionerit për të Drejtën e Informimit me ankesë? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
60.	A keni dëgjuar për Ligjin mbi Njoftimin dhe Konsultimin Publik? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
61.	A e dini se ju duhet të jeni pjesë e konsultimit publik? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
62.	A e dini se mund të ankoheni për cenim të së drejtës për konsultim publik? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
63.	Sa e dini se në Kodin Zgjedhor sanksionohet e drejta e votimit të barabartë, të drejtpërdrejtë e të fshehtë për zgjedhësit me aftësi të kufizuar? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
64.	Sa jeni në dijeni të faktit që qendrat e votimit duhet të jenë të përshtura për të lejuar aksesin e personave në karrige me rrota apo me vështirësi në lëvizje? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
65.	Sa jeni në dijeni të faktit që votuesit e verbër mund të votojnë në mënyrë të fshehtë, të drejtpërdrejtë përmes përdorimit të fletëve të posacme për ta që duhet të gjenden në çdo qendër votimi. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
66.	Sa jeni në dijeni se zgjedhësit me aftësi të kufizuara kanë të drejtë të identifikohen si të tillë dhe t'i kërkojnë kryetarit të njësisë vendore të marrë të gjitha masat për regjistrimin dhe marrjen e masave lehtësuese për votimin e tyre. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
67.	A e dini se çdo personi me aftësi të kufizuara, duhet t'i sigurohet vendimarrja e mbështetur duke përfshirë mbështetjen me anë të interpretimit dhe gjuhës së thjeshtë, si dhe ndihmën në marrëdhëniet e personit me palë të treta, që nuk mund të kuptojnë mënyrat e tij të komunikimit. <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
69.	Sa ndiheni te pyetur dhe te përfshirë në përmirësime të ligjeve e politikave më sipër? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
70.	Si i vlerësoni kapacitetet tuaja për të ndikuar në përmirësime të ligjeve e politikave më sipër në nivel qendror? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
71.	Si i vlerësoni kapacitetet tuaja për të ndikuar në përmirësime të ligjeve e politikave më sipër në nivel vendor? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
72.	Sa të bashkuar jeni ju rreth shoqatave që mbrojnë të drejtat tuaja në nivel vendor? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	4
73.	Sa të bashkuar jeni ju rreth shoqatave që mbrojnë të drejtat tuaja në nivel qendror? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10
74.	Sa të thjeshtë e keni ju të lexoni dhe kuptoni dokumentat ligjore/ligjet dhe politikatat? <i>Vlerësoni njohuritë tuaja nga 4 në 10.</i>	4	5	6	7	8	9	10

9. A ke dëshirë të përfshihesh kur shkruhen ligje dhe rregullore për personat me aftësi të kufizuara?

☐Po ☐Jo

11. Nëse “po”, cilat mendoni se janë anët positive të përfshirjes suaj? Qarkoni ato pohime që ju duken të përshtatshme.

☐Përfshirja juaj në përmirësimin e zbatimit e politikave që lidhen me ju, ndikon pozitivisht pasi ju mund të ofroni raste studimore e modele të vecanta, të cilat punonjesit në ministri dhe bashki mund të mos i kenë të qarta;

☐Kur ju përfshihen në procesin e rishikimit, ju jeni më mbështetës për politikën perkatëse, pasi ajo miratohet;

☐Përfshirja nxit mundësi të barabarta për të gjithë qytetarët;

☐Përfshirja forcon bashkëpunimin mes qytetarëve dhe përfaqësuesve të tyre në të gjitha nivelet;

☐Ju ndiheni të vlerësuar dhe fitoni eksperiencë kur përfshihen në vendimet për ju;

12. Cilat janë pengesat kryesore që nuk lejojnë përfshirjen tuaj kur merren vendime për ju? Shënoni ato pohime që ju duken të përshtatshme;

☐Ministria nuk na jep informacion; ☐Nuk kam karrigen e duhur me rrota për të dale;

☐Bashkia/njësia administrative nuk na jep informacion; ☐Nuk ka autobuzë e furgonë të përshtatshëm që unë të lëviz;

☐Ministria nuk na fton; ☐Banoj shumë larg dhe e kam të vështirë;

☐Bashkia nuk na fton; ☐Mbledhjet zhvillohen në vende ku nuk ka ramp dhe ashensor për karriget me rrota;

☐Nuk kanë respekt për mendimin tonë; ☐Nuk ka një përkthyes të gjuhës së shenjave në mbledhje;

☐Nuk na përfillin; ☐Materialet e mbledhjes nuk ofrohen në formatin braille dhe unë nuk i lexoj dot;

☐Nuk besojnë në aftësitë tona; ☐Personat me aftësi të kufizuara nuk kanë trajnimin e duhur për të punuar në grup;

☐Edhe ne nuk interesohemi shumë, po vetëm presim; ☐Ne nuk kemi besim se gjendja jonë do ndryshojë;

☐Nuk kam një asistent që të më shoqërojë në takime; ☐Ligjet bëhen në një kohë shumë të shkurtër e pa i diskutuar;

☐Personat me aftësi të kufizuara nuk e kuptojnë sa e rëndësishme është të dëgjohet fjala e tyre;

☐Bashkia nuk parashikon fonde për të na lehtësuar ne të marrim pjesë në mbledhje ku flitet për ne;

☐Ministria nuk parashikon fonde për të na lehtësuar ne të marrim pjesë në mbledhje ku flitet për ne;

REFERENCA

Chapin, R 2007, *Social policy for effective practice: A strengths approach*. Boston: McGraëHill

Day, C 2008, 'Children's and young people's involvement and participation in mental health care', *Child & Adolescent Mental Health*, vol.13, no.1, pp.2-8. doi:10.1111/j.1475-3588.2007.00462.x.

Dye, T R 2008, *Understanding public policy*, Upper Saddle River, NJ: Pearson

Flagler, M 2009, 'Consumers speak out', *In The implementation of the Action Plan of the National Strategy on People with Disabilities in 2008-2009*. Tirana, Albania: ADRF. pp. 151-172.

FSHDPAK (2010).Zbatimi i Planit të Veprimit për personat me aftësi të kufizuara, 2008-2009. Tiranë Shqipëri, FSHDPAK.

FSHDPAK (2014).Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi në fushën e aftësisë së kufizuar.Tirana, Shqipëri: FSHDPAK.

FSHDPAK (2017a).Raport monitorimi: Zbatimi I aksesueshmërisë për personat me aftësi të kufizuara. Tiranë, Shqipëri: FSHDPAK.

FSHDPAK (2017b).Raport monitorimi: E drejta e informimit dhe e konsultimit për personat me aftësi të kufizuara.Tiranë, Shqipëri: FSHDPAK

Jansson, B 2008, *Becoming an effective policy advocate: from policy practice to social justice*, Boston: Allyn and Bacon.

Mladenov, T 2009 'Institutional roles of participation: Bulgarian disabled people's organizations and policy-making', *Disability & Society*, vo.24, no.1, pp. 33-45.
doi:10.1080/09687590802535386

O'Donnell, S 1993, 'Involving Clients in Welfare Policy-making' *Social Work*, vol.38, no.5, pp.629-635.

Oliver, M 1992, 'Changing the social relations of research production', *Disability & Society*, vo.7, no.2, pp.101-114.

Pearlmutter, S 2002, 'Listening to clients: A research strategy for influencing social policy' *Social Policy Journal*, vol.1, no.4, pp.43.

Potting, M 2009, 'Changing social responsibilities: the role of advocacy organisations in the construction of the Social Support Act in the Netherlands', *European Journal of Social Work*, vol.12, no.2, pp.169-183. doi:10.1080/13691450802567457.

UNDP 2015a. The social exclusion profile of persons with disabilities.

UNDP 2015b. Një shikim i sistemit të vlerësimit të aftësisë së kufizuar në Shqipëri.

World Vision në Shqipëri dhe Kosovë & Save the Children, Shqipëri, 2018. Fëmijët me aftësi të kufizuara në Shqipëri: Prevalenca dhe Mbështetja. ËV & StC: Tiranë.

UNICEF, 2016. Të sjellim ndryshim në arsimin gjithëpërfshirës në Shqipëri. UNICEF: Tiranë.

Save the Children, 2016. Analiza e gjendjes së shërbimeve për fëmijët me aftësi të kufizuara në Shqipëri. Save the Children: Tiranë.